

MAGISTRÁT HLAVNÉHO MESTA SLOVENSKEJ REPUBLIKY BRATISLAVY

Materiál na rokovanie
Mestského zastupiteľstva
hlavného mesta SR Bratislavy
dňa 23.11.2023

Číslo záznamu: MAG 566022/2023
Spisový znak: UK1
Skartačná lehota: A10

Aktualizácia Celomestského zoznamu pamätihodností Bratislavy

Predkladateľ:

Tak ako je uvedené
v Sumárnom krycom liste
materiálov na rokovanie
Mestského zastupiteľstva
hlavného mesta Slovenskej republiky
Bratislava

Materiál obsahuje:

1. Návrh uznesenia
2. Dôvodovú správu s uznesením MsR
zo dňa 09.11.2023
3. Heslovitý zoznam
4. Evidenčné listy
5. Výpis z rokovania Komisie pre
kultúru, médiá a ochranu kultúrneho
dedičstva MsZ zo dňa 15.11.2023

Zodpovedný:

Mgr. Nina Vrbanová, PhD.
vedúca oddelenia kultúry

Spracovateľ:

PhDr. Ivo Štassel
riaditeľ Mestského ústavu ochrany pamiatok
v Bratislave

november 2023

**Kód uznesenia 12.1.
12.4.**

Návrh uznesenia

Mestské zastupiteľstvo hlavného mesta SR Bratislavy po prerokovaní materiálu

A. Schvaľuje

aktualizovaný Celomestský zoznam pamätihodností hlavného mesta SR Bratislavy.

B. Ukladá

riaditeľovi Mestského ústavu ochrany pamiatok

uverejniť aktualizovaný Celomestský zoznam pamätihodností hlavného mesta SR Bratislavy na webovej stránke organizácie.

T: 31. 12. 2023

Dôvodová správa

Poslanci Mestského zastupiteľstva rozhodli na svojom októbrovom zasadaní v roku 2010 o vypracovaní „Celomestského zoznamu pamätihodností Bratislavy“ s tým, že jeho prípravou poverili Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave. Jedná sa o uznesenie č. 1171/2010 zo dňa 28.10. 2010 s termínom splnenia úlohy k 31.12. 2011. Tento zoznam bol spracovaný v priebehu roka 2011 a následne predložený na schválenie do decembrového zasadania Mestského zastupiteľstva. Schválený bol uznesením MsZ dňa 15.decembra 2011.

V dôvodovej správe ku schválenému materiálu bolo uvedené, že sa jedná o otvorený zoznam v tom zmysle, že v budúcnosti doňho bude možné dopĺňať ešte ďalšie položky. V priebehu roka 2013 bol urobený celomestský zoznam doplnený o 59 nových položiek, ktoré boli schválené uznesením Mestského zastupiteľstva hlavného mesta SR Bratislavy dňa 21.11. 2013. V marci 2016 bol zoznam rozšírený o 17 nových prvkov a celkový počet položiek dosiahol 300. V marci 2017 bol zoznam doplnený o ďalších 95 prvkov, čím dosiahol celkový počet položiek číslo 395. Koncom roka 2017 bol zoznam rozšírený o ďalších 114 nových položiek, z ktorých väčšinu tvorili náhrobky z historických cintorínov. Celkový počet položiek v zozname tým dosiahol číslo 509. V roku 2018 bolo do zoznamu zaevidovaných ďalších 21 nových položiek, z ktorých väčšinu tvoria náhrobky z historického Ondrejského cintorína a z Martinského cintorína, ktoré sú dôležitou súčasťou pamäte tohto mesta. Ku koncu roka 2019 dosiahol počet položiek číslo 551. Aktualizácia za rok 2020 obsahovala 21 nových položiek. Aktualizácia za rok 2021 obsahovala 23 nových položiek. Aktualizácia za rok 2022 obsahovala 11 nových položiek. Celomestská evidencia má aktuálne **606 položiek**.

Tohtoročná aktualizácia obsahuje súbor novších architektonických aj výtvarných diel z 20.storočia, ako aj dve staršie položky, ktoré sú dokladom historickej pamäte mesta. Do výberu boli zaradené aj vojenské objekty ako súčasť pohnutých udalostí z obdobia 1. a 2. svetovej vojny. Pri výbere boli uplatnené tie isté hodnotiace kritéria, ktoré sa používajú od vzniku evidencie:

- 1/ **kritérium významu** danej osobnosti (udalosti, artefaktu) pre hlavné mesto;
- 2/ **kritérium výnimočnosti** danej osobnosti (udalosti, artefaktu) v rámci svojej skupiny.

Existujúci celomestský zoznam, ktorý je zverejnený na web-stránke Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave a na GIS mape Hlavného mesta, týmto navrhujeme doplniť o **17 nových položiek**. Úlohou zoznamu pamätihodností je pripomenúť význam týchto objektov, udalostí a osobností ktoré boli súčasťou histórie nášho mesta.

Uznesením Mestskej rady hlavného mesta SR Bratislavy č. 55/2023 zo dňa 09. 11. 2023 Mestská rada hlavného mesta SR Bratislavy odporúča Mestskému zastupiteľstvu hlavného mesta SR Bratislavy prerokovať Aktualizáciu celomestského zoznamu pamätihodností Bratislavy.

DOLOŽKA VPLYVOV

Predložený materiál nemá dopad na čerpanie z rozpočtu mesta ani finančné požiadavky na ďalšie rozpočtové obdobie.

Heslovitý zoznam

1. Názov: **hraničný arcibiskupský kameň** BA - X. - A.32
Adresa: prírodná rezervácia Gajc, Podunajské Biskupice
2. Názov: **býv. administratívna budova Chemických závodov** BA - VII. - A.19
Adresa: Račianska 78, Nové Mesto
3. Názov: **bytový dom „Pentagon“** BA - V. - A.23
Adresa: Stavbárska 34-42, Vrakuňa
4. Názov: **súbor 9 obytných domov „Trojdomy“** BA - V. - A.22
Adresa: Nobelova ul., Odborársk UL., Nové Mesto
5. Názov: **cintorín Vrakuňa** (pôv. Ružinovský cintorín) BA - XI. – E.1
Adresa: Popradská ul., Vrakuňa
6. Názov: **štadión Inter** BA - I. - C.10
Adresa: Vajnorská 100, Trnavská 33c, Nové Mesto
7. Názov: **býv. Ústredný dom pionierov a mládeže** (t.č. Juventa) BA - I. – B.9
Adresa: Karloveská 64, Karlova Ves
8. Názov: **objekt Diagnostického centra pre deti** BA - I. - A.6
Adresa: Slovinská ul., Bulharská ul., Ružinov
9. Názov: **lodný propeler Kamzík** BA - IV. - B.9
Adresa: bazén starého Zimného prístavu, Ružinov
10. Názov: **osobná loď Meteor Bratislava** („Raketa“) BA - IV. – B.8
Adresa: bazén nového Zimného prístavu, Ružinov
11. Názov: **budova Spojených UP závodov Brno** BA - VII. – A.20
Adresa: Štefánikova 17, Staré Mesto
12. Názov: **budova Slovenského národného archívu** BA - I. – E.18
Adresa: Drotárska 42, Staré Mesto
13. Názov: **výtvarné dielo pri diaľnici D2** BA - X. – A.33
Adresa: parc.č. 3892/2, Záhorská Bystrica
14. Názov: **budova pavilónovej základnej školy** BA - I. – D.18
Adresa: Záporožská 12, Petržalka
15. Názov: **zaniknutá mestská šibenica** BA - X. – A.34
Adresa: Krížna ul., Ružinov
16. Názov: **palpost Haid z 1. sv. vojny (Unterstand)** BA - VI. – C.48
Adresa: Tomášikova ul. (pred železničnou stanicou), Nové Mesto
17. Názov: **nemecké opevnenie Festung Pressburg** (Petržalka) BA - VI. – C.47
Adresa: Kapitulské pole, Kopčianska ul., Ovsíšte

Mesto: Bratislava
Mestská časť: Bratislava – **Podunajské Biskupice**
Adresa: v prírodnej rezervácii Gajc
Adresa popisom: pri lesnej ceste
Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná
Názov pamätihodnosti: **Hraničný arcibiskupský kameň**
Číslo v zozname pamätihodností Pod. Biskupíc: nie je evidovaný

Foto:

Umiestnenie kameňa pri ceste

Popis:

Prírodná rezervácia Gajc je v Podunajských Biskupiciach na ľavom brehu Dunaja a tvoria ju lužné lesy. V nich sú vzácne a ohrozené druhy rastlín a živočíchov. Pôvodná rozloha rezervácie bola 0,84 hektára, v súčasnosti ju tvorí 62,72 hektára. Do priestoru rezervácie osadili členovia regionálneho ochranného združenia informačnú tabuľu a hraničný kameň. Hraničný kameň bol uvoľnený zo svojej pôvodnej pozície.

Hraničný kameň je pôvodný arcibiskupský míľnik z roku 1784. Ide o mimoriadne cennú historickú pamiatku. Kameň je z pieskovca, na čelnej strane má tesaný dátum J(?) S 1784. Kameň je na povrchu poškodený pravdepodobne od výstrelov.

Literatúra a pramene:

Pišút a Rácz: Pamiatky a múzeá, roč. 50, č. 2, s. 22 – 25

Hraničným kameňom rezervácie sa stal arcibiskupský míľnik – Bratislava SME

file:///C:/Users/PC/Desktop/pam%C3%A4tihodnosti%202023/1.%20Hrani%C4%8Dn%C3%BD%20kame%C5%88/Hrani%C4%8Dn%C3%BDm%20kame%C5%88om%20rezerv%C3%A1cie%20sa%20stal%20arcibiskupsk%C3%BD%20m%C3%AD%C4%BEnik%20-%20Bratislava%20SME.html

Milan Thurzo, Pavol Jančovič: Historické hraničné znaky a nápisy so zameraním na územie Bratislavy (Bratislava 2018)

Spracoval:

PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.085040,17.143919,14> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Nové Mesto**

Adresa: Račianska 78

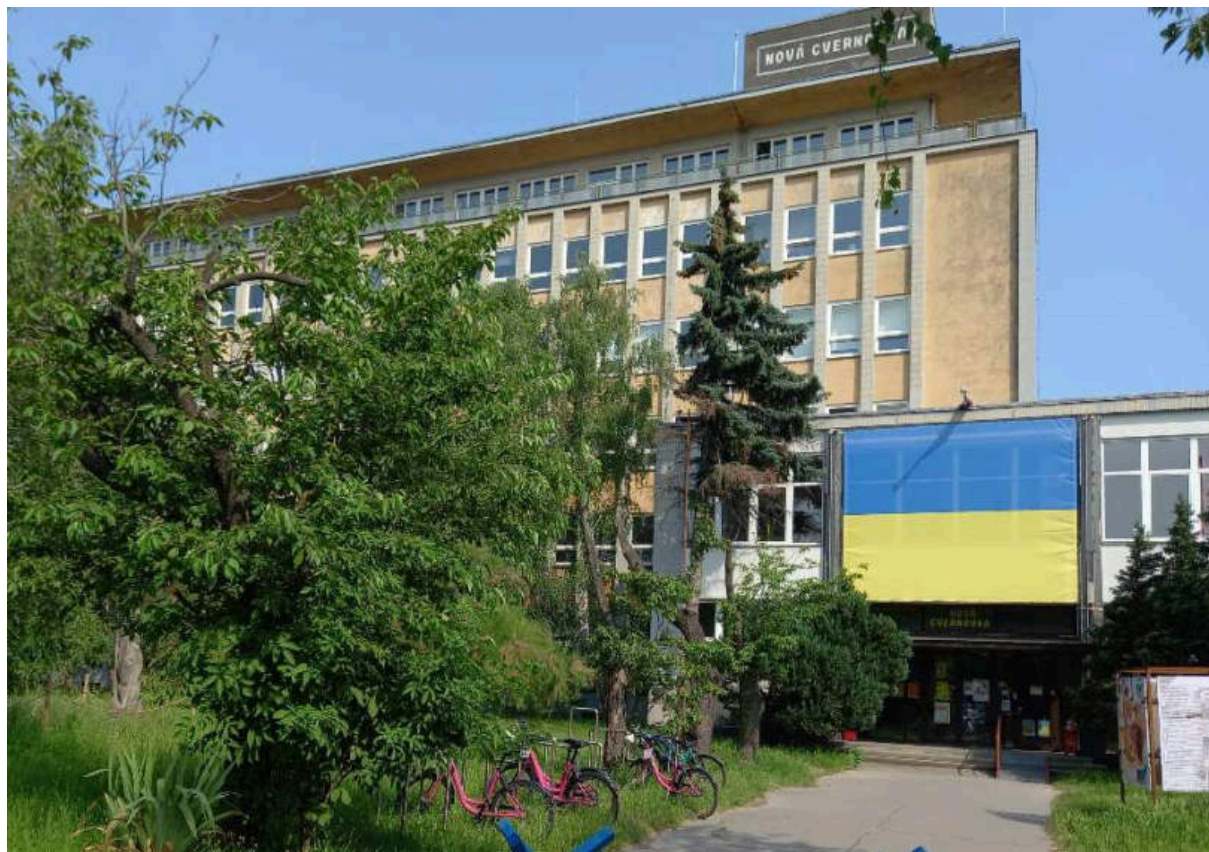
Adresa popisom: rozsiahly areál bývalej chemickej školy

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Bývalá administratívna budova Chemických závodov**

Číslo v zozname pamätihodností Nového Mesta: nie je evidovaný

Foto:

Pôvodné schodisko a dlažba

Popis:

Pre Chemické závody Dynamit Nobel navrhol v r. 1947 Ing. arch. Vladimír Karfík (1901 – 1996), jeden z najvýznamnejších československých architektov moderny, budovu administratívy. Karfík bol „dvorným“ architektom chemických závodov, projektoval nielen technické objekty, ale aj obytné súbory pre zamestnancov (sídliisko Biely kríž, kolónia Vistra).

Budovu administratívy poňal ako rozmernú blokovú architektúru, s pôdorysom v tvare obráteného písmena „L“, s akcentovaným vstupom. Chodbovým traktom je budova spojená so susedným objektom slobodárni. Projekt získal stavebné povolenie na jeseň 1947. Budova bola dokončená v r. 1950. V týchto rokoch dochádza už k postupnej snahe o utlmovanie výroby, najvyššie štátne orgány hľadajú nové miesto pre presun tejto „toxickej“ fabriky. Továrň CHZJD (Chemické závody Juraja Dimitrova, čo je nový názov zoštatneného podniku) sú hlavným znečisťovateľom ovzdušia v celej tejto rozsiahlej obytnej oblasti. Nová administratívna budova je preto upravená pre potreby školy a je v nej zriadená Stredná priemyselná škola chemická v Bratislave, ktorá začala písať svoju históriu v roku 1951. Jej vznik si vyžiadala aj zvýšená potreba odborníkov stredného stupňa pre rozvíjajúci sa chemický priemysel Slovenska. Od r. 1959 funguje v objekte najväčšia stredná chemická škola v celej republike s dobre vybudovanými laboratóriami chémie, fyziky, elektrotechniky, fotografickou pracovňou. Škola na svojom mieste oslávila 50. výročie vzniku, v ďalších rokoch opustila budovu na Račianskej a presťahovala sa do Vlčieho hrdla.

Vyprázdnený objekt sa stal miestom známym ako „Nová Cvernovka“ – čo je kultúrne a kreatívne centrum, ktoré prevádzkuje Nadácia Cvernovka. Okrem multifunkčných priestorov, vonkajšej terasy, pódia, komunitnej záhrady, verejného parku, detského ihriska a verejnej knižnice tu sídli 132 umeleckých a tvorivých ateliérov. Areál poskytuje široké spektrum kultúrnych a vzdelávacích programov z oblasti hudby, výtvarného umenia, literatúry, filmu, divadla a multižánrových aktivít.

Situovanie objektu v pôvodnej
PD od Ing. arch. Vl. Karfíka
z r. 1947 (AMB, fond ÚHA)

Literatúra a pramene:

<http://www.sosch.sk/historia-sos-racianska-78/>

[https://alfa.stuba.sk/wp-](https://alfa.stuba.sk/wp-content/uploads/2020/04/4_2012_5_Bartos%CC%8Cova%CC%81.pdf)

[content/uploads/2020/04/4_2012_5_Bartos%CC%8Cova%CC%81.pdf](https://alfa.stuba.sk/wp-content/uploads/2020/04/4_2012_5_Bartos%CC%8Cova%CC%81.pdf)

<https://novacvernovka.eu/o-nas>

AMB, fond ÚHA, krabica č. 573, parc. č. 13419

Spracoval:

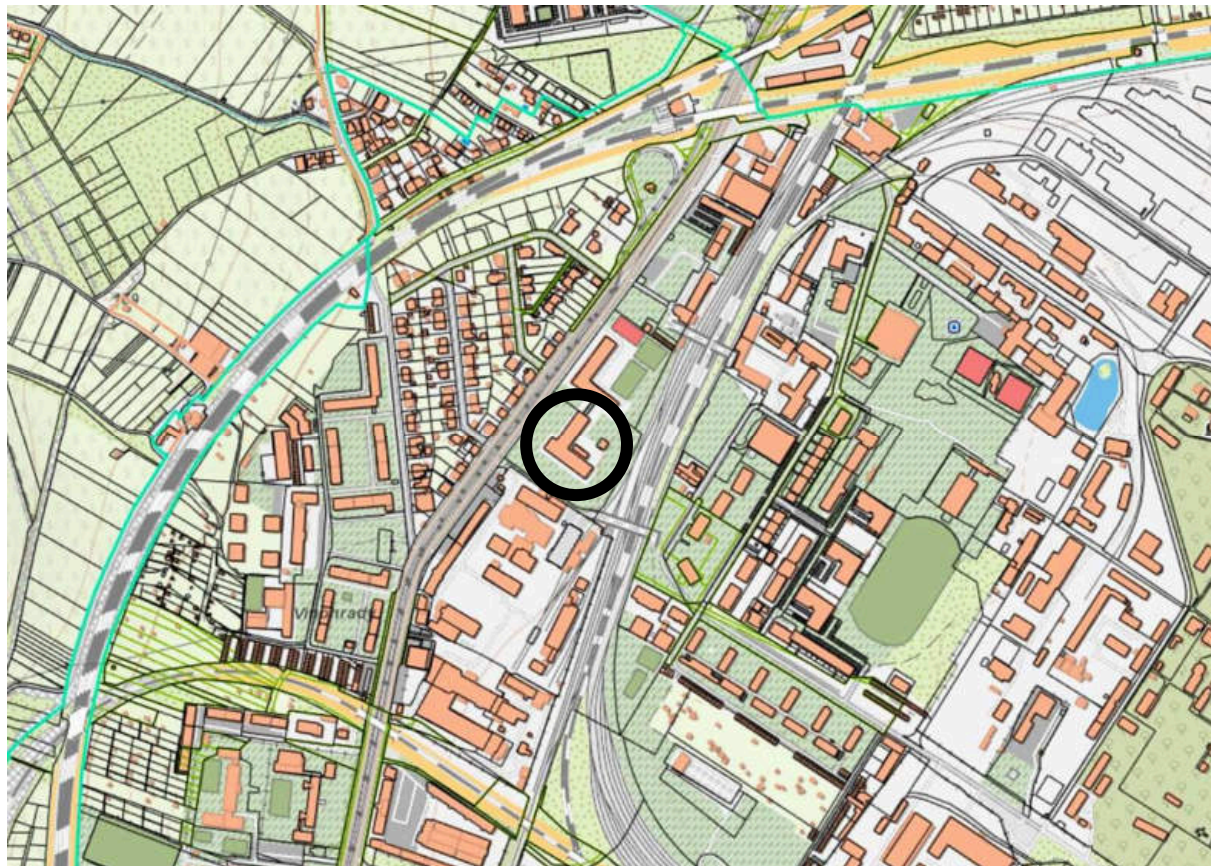
PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.182935,17.127530,16> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Vrakuňa**

Adresa: Stavbárska 34 – 42

Adresa popisom: v centre mestskej časti

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Bytový dom „Pentagon“**

Číslo v zozname pamätihodností Vrakuňa: nie je evidovaný

Foto:

Popis:

Pentagon je zaužívané pomenovanie obytného domu v Bratislave v mestskej časti Vrakuňa na Stavbárskej ulici 34 – 42, postaveného medzi rokmi 1970 – 1972. Bytový dom zaujme už na prvý pohľad: výrazný je monumentálny tvar budovy, 4-krát zalomený pôdorys domu, otvorené vnútorné átrium. Objekt tvorí 450 bytových jednotiek. Autormi projektového riešenia sú známi architekti – **Ing. arch. Štefan Svetko a Štefan Ďurkovič**.

Spočiatku slúžil počas výstavby sídliska Medzi Jarkami ako ubytovňa pre stavbárov, podľa toho dostala názov aj ulica. Jedno a dvojgarsónky sa neskôr používali ako sociálne byty. Parter budovy tvoria dve podlažia, ktoré boli určené vybavenosti, v 70-tych rokoch v sebe obsahovali viaceré kancelárie súvisiace s prevádzkou, hygienické príslušenstvo, holičstvo a kaderníctvo a pod. Od úrovne tretieho poschodia sa nachádzajú malometrážne byty II. kategórie v dvoch dispozičných riešeniach – bezlodžiové a lodžiové. Obsahovo sú rovnaké, zložené z dvoch izieb, kuchynky, WC a kúpeľne. V pôvodnom plánovaní boli byty prepojené okrem vertikálnych traktov aj v celom rozsahu podlaží horizontálne, čím bol výrazne podporený komunitný život a možnosť pohybu v celom bytovom komplexe suchou nohou. Samotné komunikačné trakty v sebe obsahujú schodisko a výťahovú šachtu.

Pôvodný projekt mali doplniť funkcie, ktoré mohli urobiť tento dom klenotom kolektívneho bývania v Československu. Projekt plavárne s celým zázemím, krytá športová hala, kultúrne a prezentačné centrum s kinom by spolu so skvelým urbanisticko-architektonickým riešením širšieho okolia, dostupnosťou jaslí, škôlok a škôl, množstvom zelene, ako aj pracovnými možnosťami obyvateľov tvorili ideálne miesto pre život. Bohužiaľ, toto nie je v súčasnosti prípad tohto bytového domu. V obyvateľoch mesta skôr rezonuje ako problémový objekt, v ktorom sa sústreďujú obyvatelia s asociálnym správaním (kriminalita, drogy, alkohol). Avšak tento súčasný komplikovaný obsah nič nemení na kvalite pôvodného architektonického konceptu.

V súčasnosti silnie, medzi laickou a odbornou verejnosťou, záujem o modernu a brutalizmus, napriek častým negatívnym konotáciám, konečne dostávajú priestor odkrývať svoje mnohohrstevné ambície a nepopierateľnú urbanisticko-architektonickú kvalitu.

Literatúra a pramene:

Varga, Martin: Pentagon. In: KONCEPT – iné formy bývania, 1/2023, str. 71.
Ing. arch. Svetko, Ing. arch. Ďurkovič, Ing. Brincko. 1972. *Petrochémia II-I etapa-236*.
Bratislava : Združenie projektových ateliev pri ZSAVB, 1972.
J. Skala. 1976. 450 – BYTOVÝ DOM na sídlisku Medzi jarkami. *PROJEKT*. 1976, zv. 1.
Vysoký, Jozef. 1981. *HYDROSTAV, BRATISLAVA*. [ed.] Vysoký Jozef. Bratislava :
Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1981, s. 120.
[https://sk.wikipedia.org/wiki/Pentagon_\(Bratislava\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Pentagon_(Bratislava))

Spracoval:

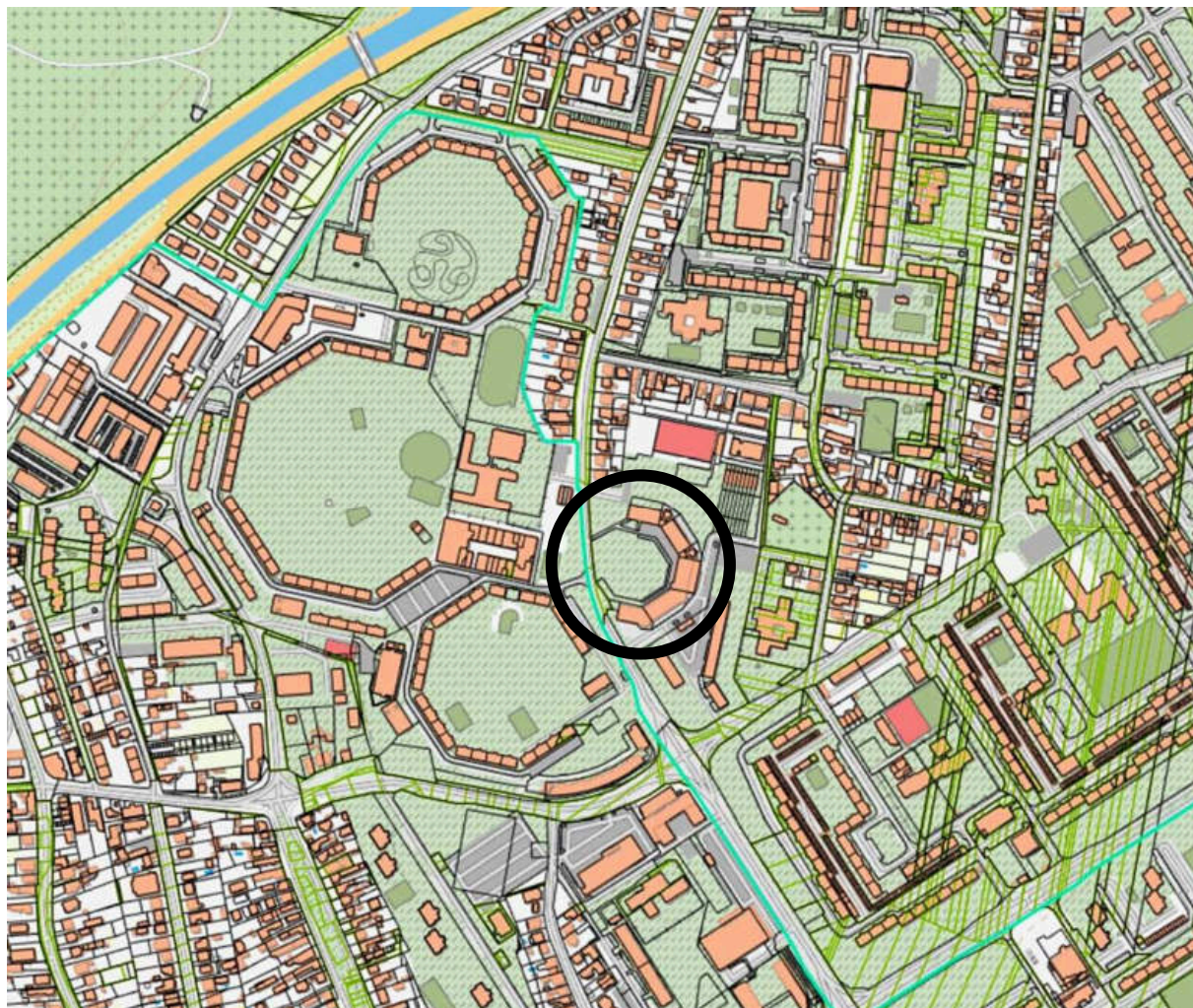
PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.139831,17.198644,16> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Nové Mesto**

Adresa: Ul. Odborárska, ul. Nobelova

Adresa popisom: súbor 9 domov

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Súbor 9 obytných domov „Trojdomy“**

Číslo v zozname pamätihodností Nového Mesta: nie je evidovaný

Foto:

Popis:

Skupina činžových domov známych ako **Trojdomy** bola súčasťou rozsiahleho nevýrobného komplexu bývalej Dynamitky, v rámci ktorého slúžili pre bývanie zamestnancov fabriky.

Trojdomy postavila továreň Dynamit Nobel, prostredníctvom firmy Pittel-Brausewetter, pre svojich zamestnancov v r. **1942 – 1947**. Trojdomy mali pôvodne 3 bloky (Blok I., II., III.) V každom bloku boli tri objekty, t. j. spolu 9 budov. Pôvodné objekty boli jednoposchodové, podpivničené domy s manzardovou strechou. Viaceré domy dnes majú zobytnené podkrovia. Domy mali spravidla dvojizbové a trojizbové byty s príslušenstvom. Celý areál je oplotený pôvodným jednotným betónovým nízkym plotom, vzrastlá zeleň robí z tohto areálu príjemné miesto na bývanie.

Areál „Trojdomy“ predstavuje zachovaný doklad urbánnej štruktúry nevýrobného komplexu bývalej Dynamitky, ktorý slúžil pre bývanie zamestnancov fabriky. Objekty na bývanie boli v širšom kontexte napojené na staršiu občiansku vybavenosť z konca 19. st. (škola, kasíno, konzum...) Areál je dokladom plánovitého staviteľstva so silným sociálnym akcentom medzivojnového obdobia.

Literatúra a pramene:

Návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny Trojdomy (spracovala PhDr. V. Obuchová, 1993, rkp. MÚOP)

AMB, fond ÚHA, parc. č. 13444/26-8

Spracoval:

PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.180030,17.131621,16> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava
Mestská časť: Bratislava – **Vrakuňa**
Adresa: Popradská ul.
Adresa popisom: pôvodný názov: Cintorín Ružinov
Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná
Názov pamätihodnosti: **Cintorín Vrakuňa (nový)**
Číslo v zozname pamätihodností Vrakuňa: nie je evidovaný

Foto:

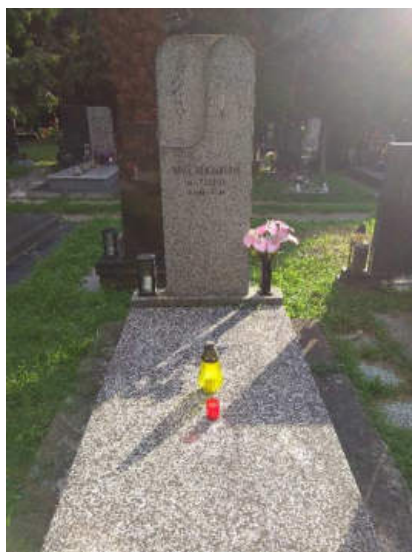

Pohľad na dom smútku

Popis:

Nový Cintorín Vrakuňa (pôvodne Ružinovský cintorín) je jedinečným komplexne vypracovaným autorským konceptom podoby moderného pohrebiska na území Bratislavy.

Plocha na nový bratislavský cintorín bola na tomto mieste, v blízkosti malého Dunaja, vyčlenená už koncom 60-tych rokov. Na ploche cca 15,5 ha vytvoril **architekt Kamil Čečetka** návrh moderného cintorína. Sektory s hrobovými miestami formoval do kruhov, ktoré sú medzi sebou prepojené cestičkami. Aj v rámci kruhov sú hroby umiestnené v špirálach. Okolie sektorov je doplnené o zeleň, výsadbu navrhol záhradný **architekt Alfonz Torma**. Typy stélových náhrobníkov, ako aj studničky na vodu a označenia sektorov navrhol **akademický sochár Alexander Bilkovič**. Pôvodný zámer bol, aby na cintoríne nebol iný typ náhrobníkov, čo sa po r. 1989 prestalo dodržiavať, čo oslabilo celkové výtvarné pôsobenie cintorína. Architekt Čečetka je autorom aj Domu obradov, ktorý je ústredným objektom areálu cintorína. Na cintoríne sú pochované mnohé významné osobnosti, okrem iných aj sochár A. Bilkovič.

Prototypový náhrobník

Studnička

Plánik

Literatúra a pramene:

<https://www.ruzinovskeecho.sk/clanok/cintorin-ako-miesto-s-pozoruhodnym-autorskym-konceptom>

Spracoval:

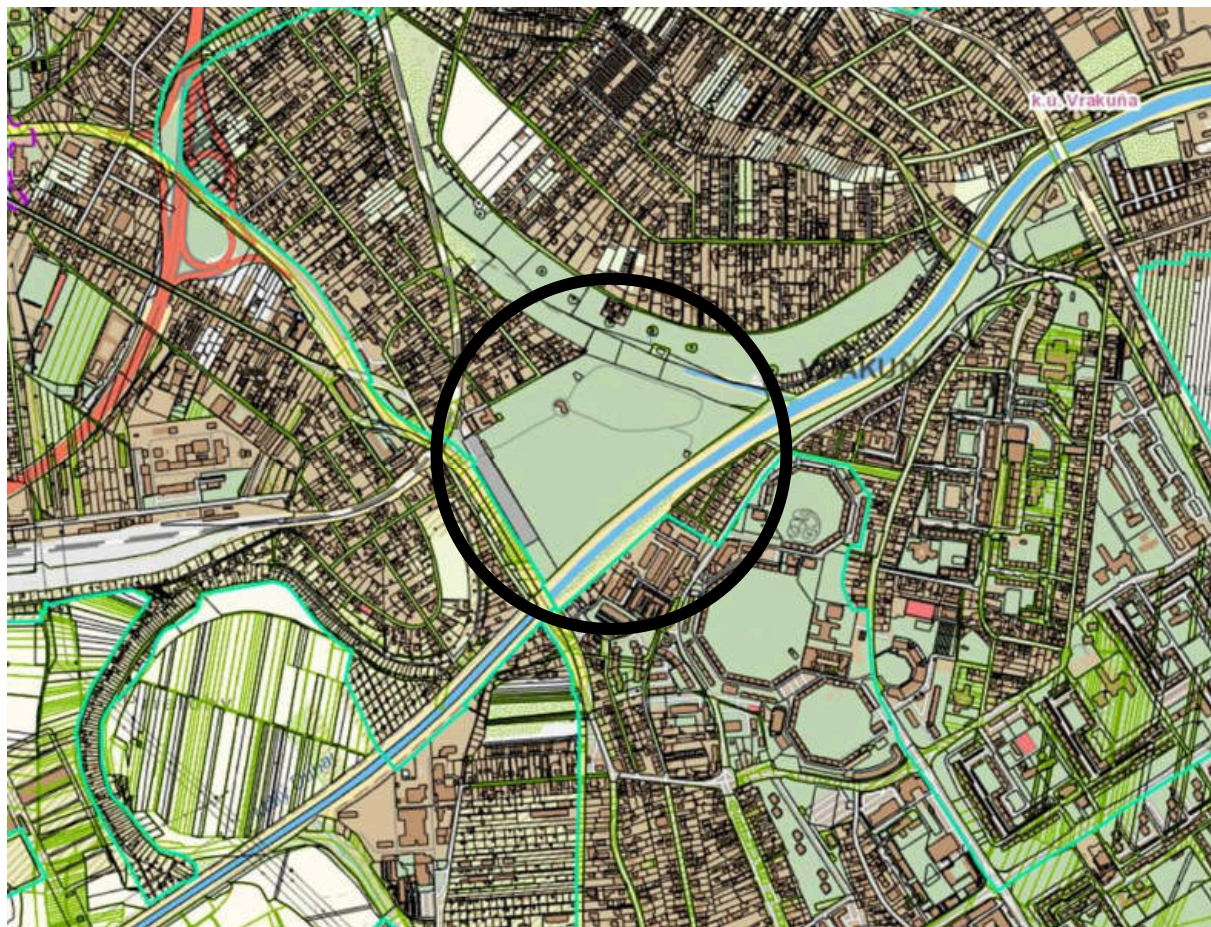
PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.142981,17.184664,15> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Nové Mesto**

Adresa: Trnavská 33 C, Vajnorská 100

Adresa popisom: situovaný medzi Trnavskou a Vajnorskou ul.

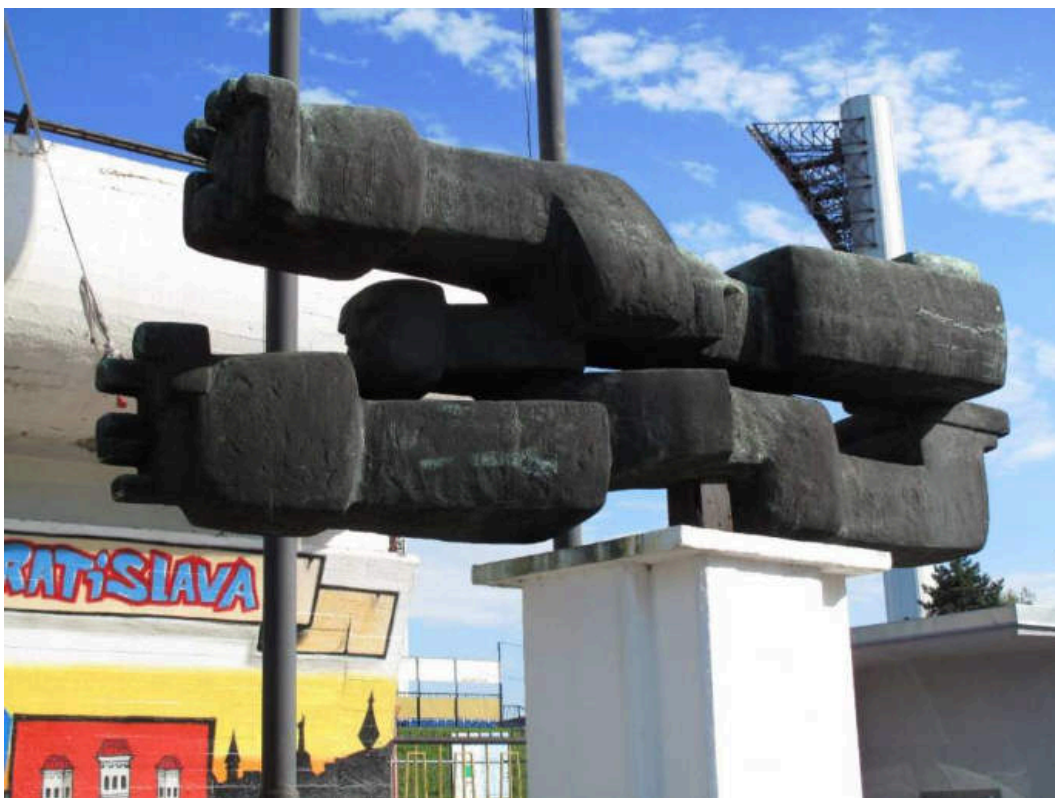
Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Štadión Inter**

Číslo v zozname pamätihodností Nového Mesta: nie je evidovaný

Foto:

Plastika Brankár pred štadiónom od Karola Lacka

Popis:

V rokoch socializmu boli v Bratislave dva veľké futbalové tímy. TJ SLOVAN CHZJD, ktorý mal futbalový štadión na Tehelnom poli od r. 1942. Dnes na jeho mieste je nový Národný futbalový štadión. Druhým tímom bol TJ INTERNACIONÁL Slovnaft, ktorý mal od r. **1962** nový štadión na Pasienkoch so sedadlami pre cca 25 000 divákov. Štadión bol zaujímavý aj tým, že mal urobenú tartanovú dráhu, preto bol využívaný aj na ľahkoatletické preteky. Odohrávalo sa tu viacero ročníkov atletického mítingu P-T-S (Pravda – Televízia – Slovnaft).

Neskôr tu hrával svoje domáce zápasy klub ŠK Slovan Bratislava, pre ktorý bol tento štadión prechodným domovským štadiónom, keďže pôvodný štadión Tehelné pole bol zbúraný a čakalo sa na výstavbu nového. Dlhodobu tu hrával domáce zápasy Inter Bratislava, ktorý v lete roku 2009 po postupe z 2. ligy predal licenciu klubu FK Senica a v súčasnosti svoje zápasy hráva v Stupave, kde má vybudované tréningové centrum.

V súčasnosti štadión chátra a očakáva sa, čo bude s ním ďalej.

Pred vstupom na štadión je zaujímavá plastika „Brankár“ od akad. soch. Karola Lacka z r. 1967.

Štadión Inter je jedným z posledných športových areálov zachovaných z doby, keď rozmerný priestor pôvodných pasienkov „Kuhaide“ bol rozparcelovaný na rôzne športoviská. Vznikli tu futbalové štadióny, cyklistický štadión, plaváreň, prírodné kúpalisko, tenisové kurty, zimný štadión, kolkárska dráha, basketbalová hala a pod. Dnešný stav, keď tieto plochy (ale aj objekty) určené pre športovanie slúžia ako perspektívne záložné parcely na developerské projekty, je pre Bratislavčanov neprijateľný.

Literatúra a pramene:

Vojtech, J.: Športový život v Bratislave od r. 1945 (In: Bratislava 5, 1969, str. 235-255)
[https://sk.wikipedia.org/wiki/Pasienky_\(%C5%A1tadi%C3%B3n\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Pasienky_(%C5%A1tadi%C3%B3n))

Spracoval:

PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

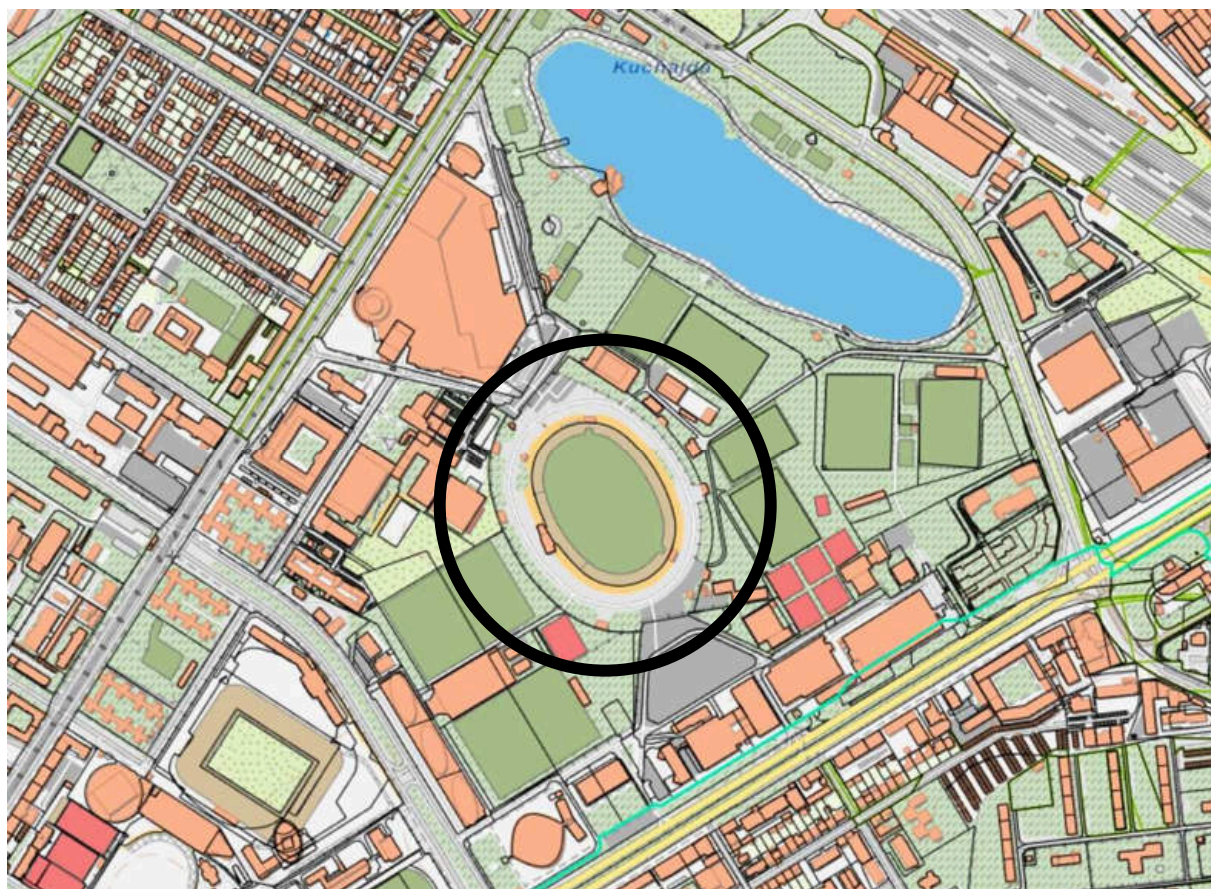
Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.166293,17.137482,16> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Karlova Ves**

Adresa: Karloveská ul. 64

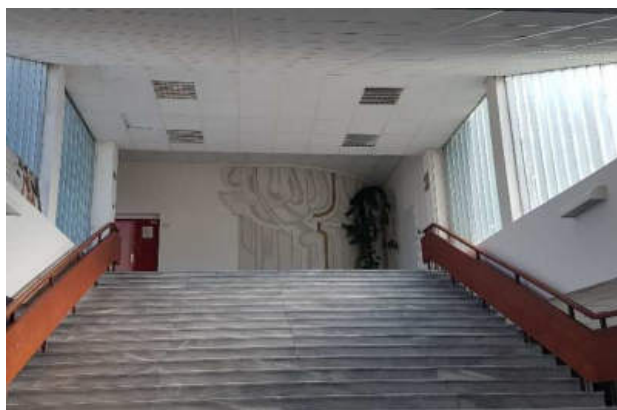
Adresa popisom: na hranici MČ Karlova Ves a Dúbravka

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Bývalý Ústredný dom pionierov a mládeže (t. č. Iuventa)**

Číslo v zozname pamätihodností Karlovej Vsi: nie je evidovaný

Foto:

Popis:

Bývala budova *Ústredného domu pionierov a mládeže Klementa Gottwalda* na Karloveskej ulici, po roku 1989 známa ako „**Iuventa**“, bola dokončená v roku 1988. Tesne pred r. 1989 sa do nej presťahovali deti a mládež z priestorov dnešného Prezidentského paláca.

Budovu navrhol **architekt Ladislav Bauer** a postavená je v štýle povojnového modernizmu. Budova Iuventy vznikala v čase nastupujúcej postmodernity. Komplex je asymetricky komponovaný do troch krídel – krídla klubovní s učebňami a administratívnymi priestormi, ktoré je rozdelené do troch blokov a zakončené blokom ubytovne. Centrálné krídlo pozostáva zo vstupného foyeru s veľkou spoločenskou sálou a malým divadelným štúdiom. Posledným krídlom je blok s plavárňou. Architekt umne využil svažitý terén pre zdôraznenie monumentality diela. Poslúžil mu aj k dispozičnému riešeniu objektu a prevádzkovému oddeleniu verejných častí od obslužných. Fasády členil typicky v modernistickom duchu s dlhými pásovými oknami a využitím kontrastu bielej figúry stavby so zeleným prírodným prostredím.

Historik architektúry Peter Szalay z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied (SAV) upozorňuje, že medzi ďalšie **významné znaky povojnovej moderny** patrí tiež riešenie prístupu do budovy veľkolepým schodiskom na osi divadla zakončeného výrazným kužeľom, ale aj použité materiály ako kamenný obklad z vračanského mramoru či sklobetón.

Súčasťou interiéru Iuventy sú aj viaceré **výtvarné diela** od autorov M. Jančoviča, E. Bellušovej, A. Viku a M. Gašpara. Napriek čiastkovým rekonštrukciám objekt je stále zachovaný v autentickej podobe po materiálovej, konštrukčnej, ale aj výtvarnej stránke. Okrem architektonickej je významná aj spoločenská a urbanistická hodnota Iuventy. Iuventa od svojho vzniku, teda vyše 30 rokov, slúži deťom a mládeži. Spoločenský význam komplexu podčiarkuje skutočnosť, že infraštruktúra s takou funkciou sa na Slovensku od 80. rokov takmer vôbec nestavia. Mnohé generácie Bratislavčanov získali a i dnes získavajú v Iuvente zručnosti, ktoré ovplyvnili a ovplyvňujú ich život a budúce uplatnenie.

V budove je funkčná plaváreň, tanečné sály a dve divadelné sály, ktoré sa zachovali v pôvodnej nezmenenej podobe s drevenými akustickými stropmi.

K urbanistickým hodnotám patrí osadenie areálu do svahu a tak sa stala **identifikačným znakom tohto prostredia pre viaceré generácie obyvateľov Bratislavy**. Významné je z urbanistického hľadiska aj umiestnenie budovy do zelene. Bratislavské mestské časti Dúbravka a Karlova Ves, na rozhraní ktorých Iuventa stojí, verejne deklarujú záujem, aby bola pôvodná funkcia Iuventy, teda využitie pre deti a mládež, zachovaná. Rovnako tiež podporujú zachovanie okolia budovy ako miesta pre oddych všetkých obyvateľov v podobe parku, ihrísk a exteriérových športovísk.

Literatúra a pramene:

<https://dennikn.sk/blog/3115296/pribeh-iuventy-je-dokonalym-symbolom-nasej-straty-zaujmu-o-deti-a-mladych-ako-zacinala-a-ako-vyzera-dnes/>

<https://vtedy.tasr.sk/zoom/627638/view?page=1&p=separate&tool=info&view=0,0,808,494>

Kto je kto v architektúre na Slovensku. Ed. M. Dulla a H. Moravčíková. Bratislava: SAS, 1995, s. 12-13

Spracoval:

Andrea Settey Hajdúchová, PhDr. Jana Hamšíková (MÚOP v Bratislave)

Autor fotodokumentácie:

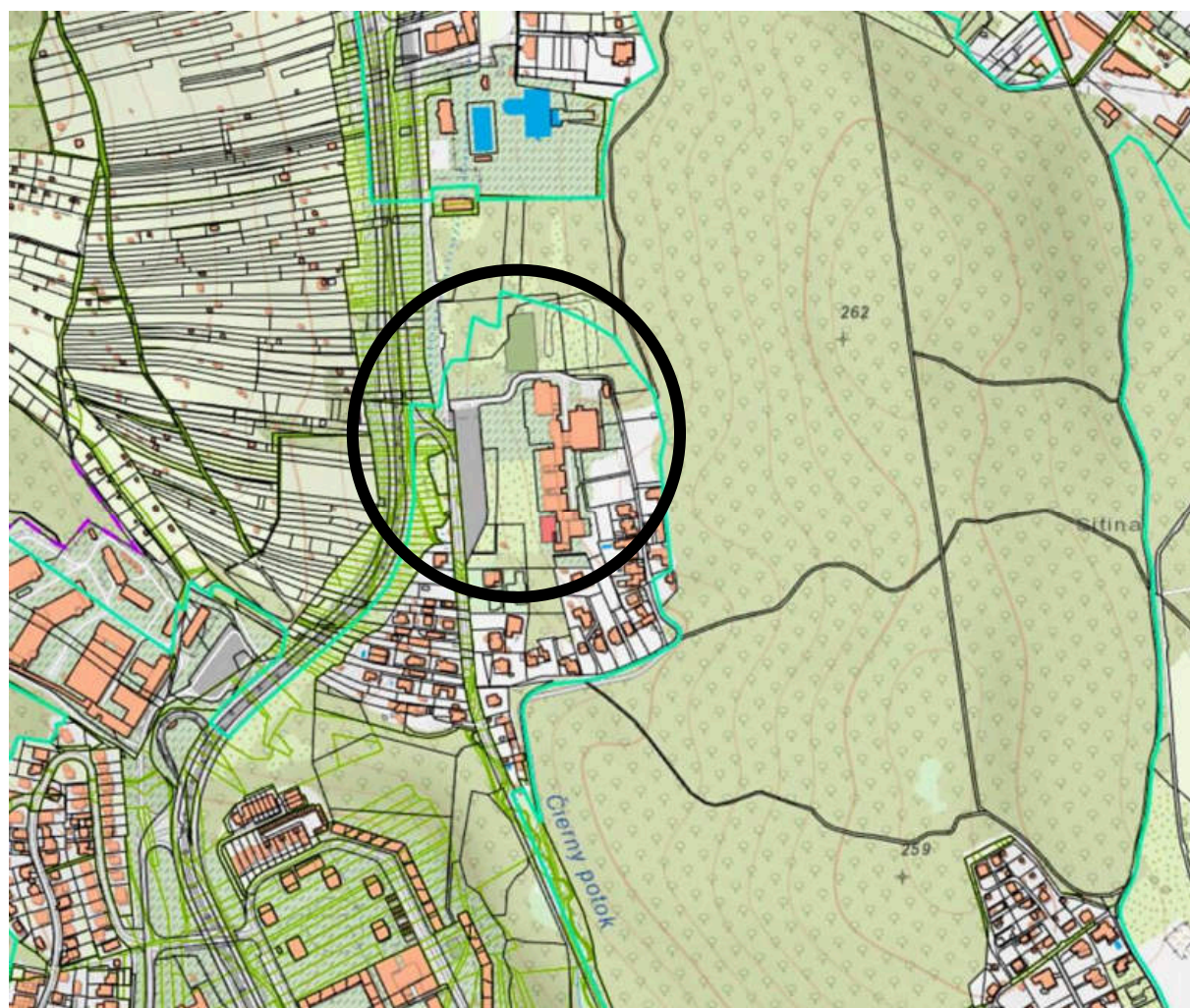
Miriám Ivanova, Andrea Settey Hajdúchová

(<https://www.instagram.com/stories/highlights/18196941064084244/>)

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.168735,17.048472,16> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Ružinov**

Adresa: Slovinská 1

Adresa popisom: na nároží ulíc Slovinská a Bulharská na Trnávke

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Objekt Diagnostického centra pre deti**

Číslo v zozname pamätihodností Ružinova: nie je evidovaný

Foto:

Model budovy centra (screenshot z TV obrazovky, film IKONY 2020)

Popis:

Jedinečný objekt Diagnostického centra pre deti v Bratislave na Trnávke je zaujímavý tým, že nepretržite cca 60 rokov slúži účelu, pre ktorý bol v r. 1963 postavený. Autorom projektu je Ing. arch. Milica Marcinková (1934), ktorá sa, spolu s manželom Ing. arch. Mariánom Marcinkom, venovala prevažne dielam z oblasti školstva. Charakteristická pre ich tvorbu bola viacúčelovosť stavieb, súlad formy objektov s ich funkciou, vzájomná integrácia interiéru a exteriéru. Diagnostický ústav pre deti je architektonicky riešený tak, že jednotlivé trakty prevádzok sú sústredené okolo vnútorného átria, čím sa vytvára objekt s možnosťou voľného pohybu v uzavretom átriu, bez možnosti úteku detí. Zariadenie malo a slúži pre dočasný pobyt cca 60 detí vo veku od 3 do 14 rokov, s problémovým správaním. Architektka v zariadení vytvorila 20 spální pre 3 deti, izolačky a 4 učebne pre 15 detí. Náročnú úlohu uchopila veľmi dobre, zariadenie je obkolesené záhradou s ihriskom, bazénikom a inými športoviskami. Ide o jeden z najlepších príkladov sociálneho zariadenia pre mládež, ktoré slúžilo ako inšpirácia pri podobných realizáciách na Slovensku. Na fasáde do ulice sa nachádza mozaika vo veľkosti 150 × 300 mm, ktorej autorom je Viera Žilinčanová (1966).

Objekt Diagnostického centra pre deti je jedným z najlepších príkladov sociálneho zariadenia pre mládež, ktoré slúžilo ako inšpirácia pri podobných realizáciách na Slovensku.

Literatúra a pramene:

<https://www.archinfo.sk/ludia/architekt-alebo-student-architektury/ing-arch-milica-marcinkova.html#!&gid=15328&pid=2>

<https://www.tv-archiv.sk/ikony-2020/marian-marcinka-a-milica-marcinkova-pondelok-8-02-2021-20-55>

MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Neviditeľné architektky. Architektúra & urbanizmus, 2015, 1-2, s. 82-103

KOVÁČ, Martin: Kultúrne prostredie nie je prepych. Projekt 224, 1989, 2, s. 37-42

Spracoval:

PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

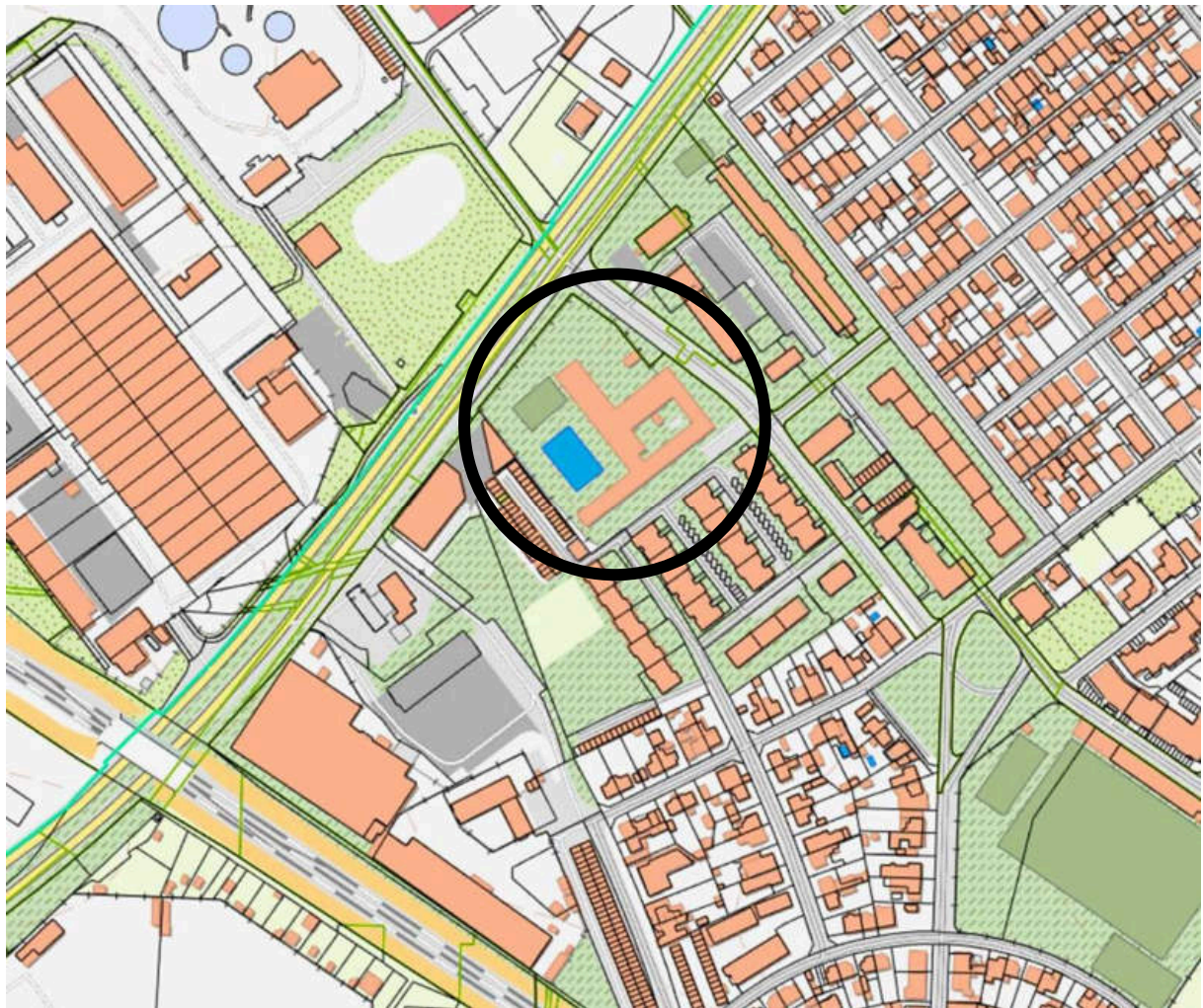
Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.169003,17.157298,17> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Ružinov**

Adresa: Zimný prístav (starý)

Adresa popisom: v bazéne zimného prístavu

Typ pamätihodnosti: kategória 1B – hmotná hnutelná

Názov pamätihodnosti: **Lodný propeler Kamzík**

Číslo v zozname pamätihodností Ružinova: nie je evidovaný

Foto:

Popis:

Katamarán Kamzík (Propeler) premával ako „kompové“ plavidlo medzi Starým Mestom a Petržalkou viac ako 25 rokov. Bol obľúbeným plavidlom rodín s deťmi a turistov, ktorí si užili niekoľkokrát ročne plavbu po Dunaji. Bola to bratislavská atrakcia, ktorej prevádzka začínala vždy 1. mája a vozila Bratislavčanov do petržalského Lunaparku.

Katamarán Kamzík bolo prvé plavidlo, ktoré v r. 1978 kompletne celé vzniklo, od projektu až po samotnú stavbu lode, v SPaP, závod Lodenica Bratislava. Projekt, ktorého autormi bol konštrukčný tím pod vedením Milana Hamšíka, zohľadňoval hlavnú funkciu plavidla, ktorou bolo priame dopravné spojenie medzi brehmi Dunaja. Plavidlo, ktoré malo kapacitu max. 200 osôb, malo dva dieselové motory.

„Ľudia veľmi obľubovali, že sedeli na otvorenej palube, nijaké steny, nijaké sklá, sklené okná. Len zábradlie a bezprostredný kontakt s vodou. Tým si Kamzík získal popularitu a bol charakteristický pre Bratislavu,“ spomína konštruktér Kamzíka Jiří Mandl, pamätník bratislavskej lodnej dopravy.

Od roku 2003 propeler nepremáva, plavidlo Kamzík stojí opustené v bratislavskom zimnom prístave. Vlastníkom plavidla je SPaP – lodná a osobná doprava, a. s. Súčasný stav tohto bratislavského jedinečného plavidla je žalostný, ale nie neopraviteľný.

Literatúra a pramene:

<https://dromedar.zoznam.sk/cl/1001069/1772105/Spomienka-nasho-detstva--Ozije-v-Bratislave-legendarny-propeler->
<https://bratislavskerozky.sk/dejiny-bratislavskeho-propeleru/>
<https://www.vtedy.sk/propeler-lodna-premavka-dunaj-spustenie>

Spracoval:

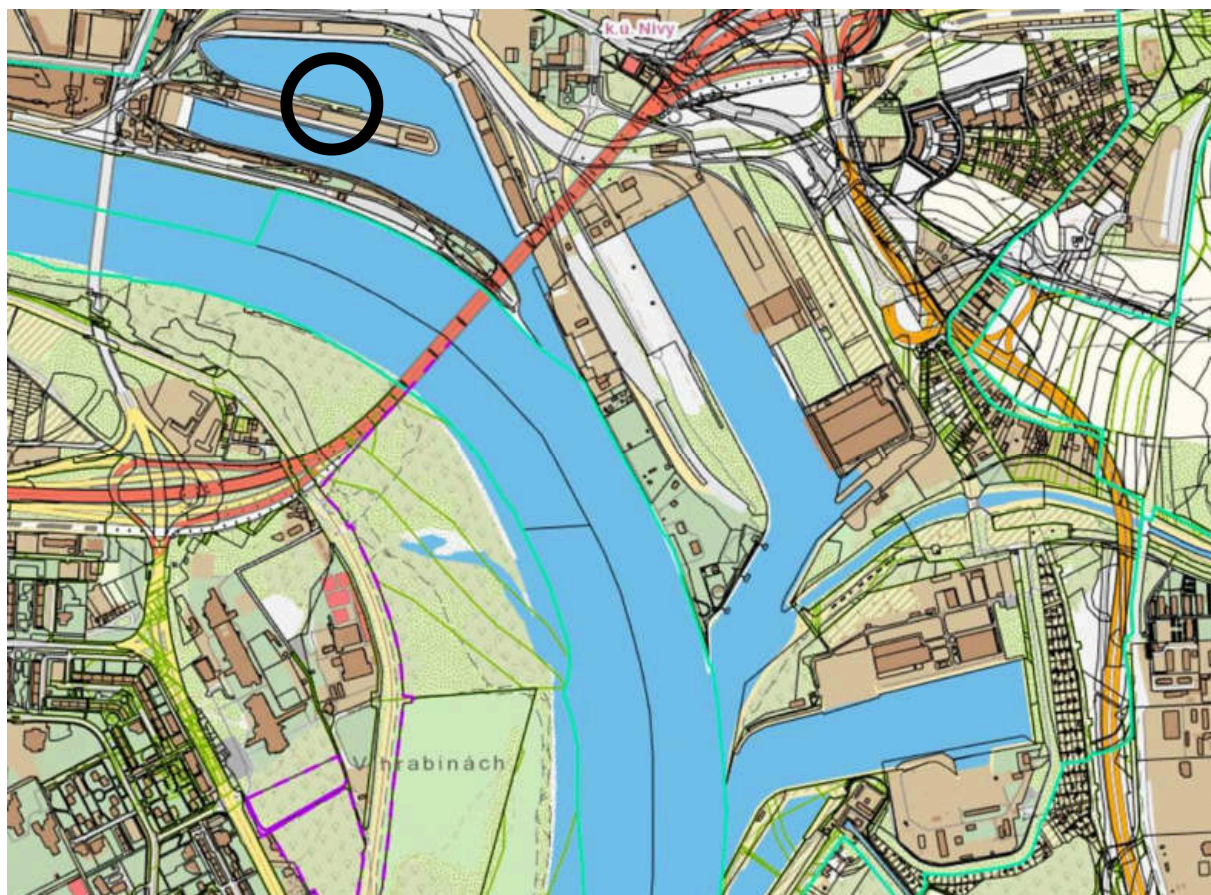
PhDr. Jana Hamšíková, MÚOP v Bratislave

Autor fotodokumentácie:

PhDr. Jana Hamšíková

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.131144,17.134653,15> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Ružinov**

Adresa: bratislavský prístav

Adresa popisom: nový Zimný prístav

Typ pamätihodnosti: kategória 1B – hmotná hnutelná

Názov pamätihodnosti: **Osobná loď Meteor-V-Bratislava („Raketa“)**

Číslo v zozname MČ: –

Foto:

Popis:

Osobné lode Meteor (tzv. Raketa) slúžili na rýchlu prepravu ľudí po Dunaji medzi mestami Viedeň – Bratislava – Budapešť od 70. rokov 20. storočia, keď boli postavené vo vtedajšom Sovietskom zväze. Na Slovensku boli prevádzkované tri takéto lode – Meteor-III-Myjava, Meteor-IV-Modra a Meteor-V- Bratislava. Všetky tri lode skončili svoju prevádzku do roku 2019.

Loď Meteor-V-Bratislava je dlhá 34,5 m a široká 9,5 m. Dosahovala rýchlosť 65 km/h a pri tejto rýchlosti sa jej ponor znížil z 2,4 m (v pokoji) na 1,2 m. Takúto rýchlosť bola loď

schopná dosiahnuť vďaka spodným „krídlam“, ktoré dokázali jej trup nadvihnúť nad hladinu. Loď je v súčasnosti mimo prevádzky, vytiahnutá na breh.

Literatúra a pramene:

Bratislavské noviny z 25. 03. 2022

Spracoval:

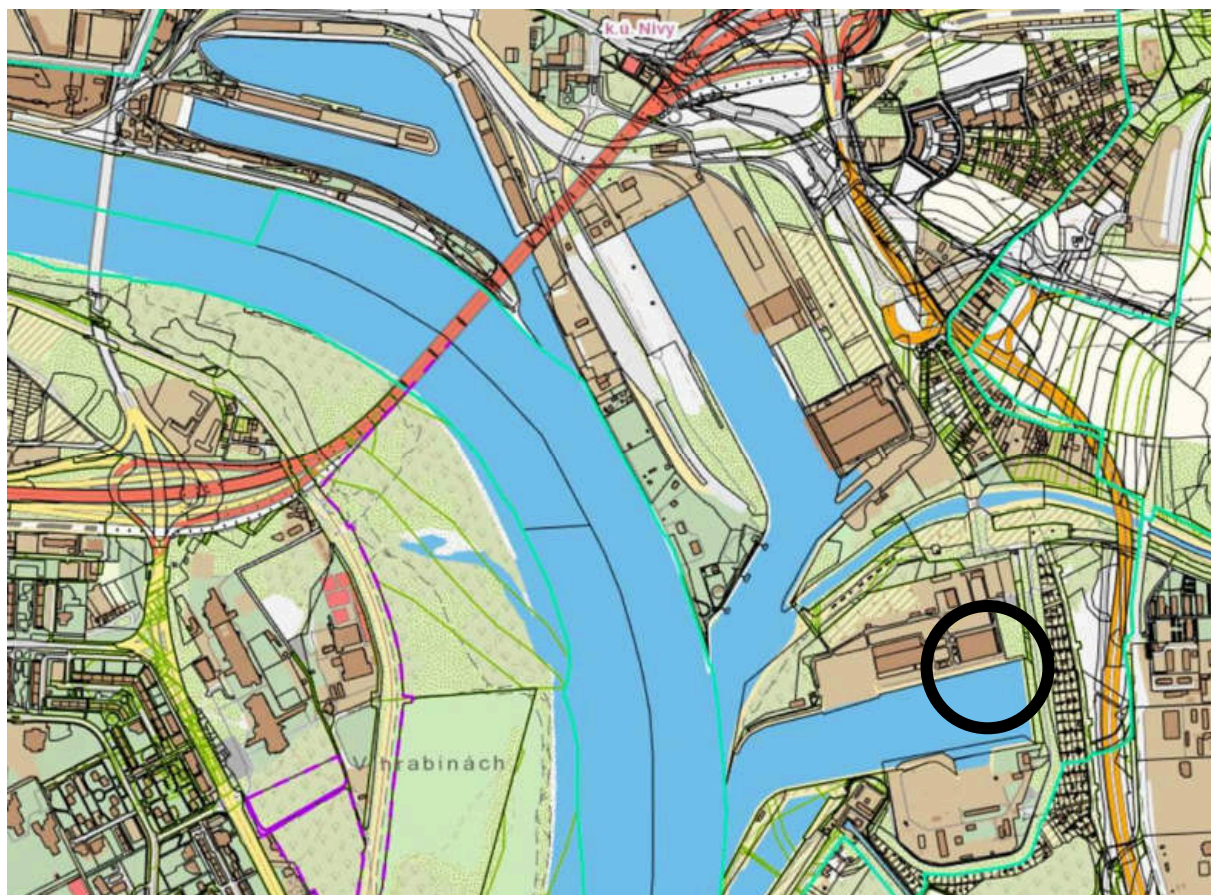
PhDr. Ivo Štassel, MÚOP v Bratislave

Foto:

Zdroj – FB/Aktívna iniciatíva/www.fleetmon.com

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.131144,17.134653,15> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Staré Mesto**

Adresa: Štefánikova ul. č. 17

Adresa popisom: súčasť západnej radovej zástavby ulice

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Budova Spojených UP závodov Brno**

Foto:

Popis:

Budovu Spojených UP závodov postavili v období spoločenského rozkvetu a rozmachu umeleckého priemyslu na Slovensku. Autorom projektu budovy z roku 1928 je brnenský architekt Ján Víšek (autor obchodného domu Luxor na Štúrovej ulici). Realizácia prebehla v roku 1929, staviteľom bola firma Ferrobeton Brno. Budova bola postavená ako výstavný a predajný priestor pre výrobky z oblasti umeleckého priemyslu (odtiaľ skratka UP).

Budova je podpivničená, dnes má 4 nadzemné podlažia a rovnú strechu. Tvorí ju oceľovobetónový skelet, centrom dispozície je pasáž. Dispozícia je založená na voľnom pôdoryse, ktorý sa mohol meniť podľa potreby. Uličnú fasádu charakterizujú pásové okná. Suterén slúžil na skladové účely, nadzemné podlažia ako predajne.

V roku 1997 bola budova prestavaná podľa projektu architekta Petra Žalmana pre potreby Tatrabanky, v rámci prestavby nastavali budovu o 1 podlažie.

Spoločenská hodnota objektu je predovšetkým v jeho pôvodnej funkcii. Objekt bol postavený v období založenia bratislavskej Školy umeleckého priemyslu a viacerí jej pedagógovia či absolventi mali možnosť tu uplatniť výsledky svojej práce.

Bol to prvý jednouúčelový obchodný dom realizovaný v Bratislave.

Architektúra stavby je príkladom pomerne skorého uplatnenia zásad funkcionalistickej architektúry na Slovensku a patrí medzi prvé objekty modernej architektúry v meste Bratislava.

Literatúra a pramene:

<https://www.register-architektury.sk/objekt/45-pobocka-spojnych-up-zavodov>, 10.9.2023
https://sk.wikipedia.org/wiki/Obchodn%C3%BD_dom_UP_z%C3%A1vodov, 10.9.2023

Spracovala:

PhDr. Zuzana Zvarová, MÚOP v Bratislave

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.150625,17.104833,17> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Staré Mesto**

Adresa: Drotárska cesta 42, Bratislava – Staré Mesto

Adresa popisom: solitér na vrchole kopca, východne od Drotárskej cesty

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Budova Slovenského národného archívu**

Foto:

Popis:

Slovenský národný archív je najväčším a najvýznamnejším verejným archívom v Slovenskej republike. Jeho úlohou je preberať, ochraňovať, odborne a vedecky spracúvať a sprístupňovať archívne dokumenty.

V roku 1969 padlo rozhodnutie, že je potrebné pre túto inštitúciu vybudovať nové a reprezentatívne sídlo. Súťaž na stavbu bola vyhlásená v roku 1974. Stavba sa napokon realizovala podľa projektu architekta Vladimíra Dedečka, ktorý patrí k najvýznamnejším predstaviteľom slovenskej architektúry 60. – 80. rokov 20. storočia.

Pôvodný koncept areálu počítal s rozsiahlym zalesnením a úpravou celého kopca (malo sa vysadiť 2000 borovic a postaviť kultúrne centrum, rekreačný hotel a školské stredisko).

Architektúru budovy tvoria 4 kubusy odkazujúce na štruktúru depozitára a úložných priestorov. Geometrická fasáda je zvonka obložená svetlým juhoslovanským mramorom, vnútorné skryté partie sú červené. Nesie teda typický Dedečkov kontrast bielej a červenej.

Budova má 12 podlaží, z toho 3 podzemné a 8 nadzemných. Interiér navrhol Jaroslav Nemec so vstavaným dreveným nábytkom a atypickými stolmi pre bádateľov. Vnútorný priestor je prevažne otvorene koncipovaný pre archívny depozitár a technickú podporu pre archivárov. Vo vysunutom balkónovom prstenci po obvode spodnej časti budovy sídli administratíva a riaditeľstvo archívu.

Stavba sa stavala až do roku 1983 a pri jej stavbe pomáhali politickí väzni. V roku 1983 získala medzinárodnú cenu archivárov aj Čestnú légiiu v Paríži.

Budova Slovenského národného archívu je ojedinelým príkladom účelovo stavanej budovy pre potreby archívov na území Slovenska.

Literatúra a pramene:

<https://photoplus.sk/portfolio-items/archiv/>

<https://vydrlica.com/pri-stavbe-dedeckovho-narodneho-archivu-pomahali-politicki-vazni/>

<https://eshop.ciernediery.sk/archive/slovensky-narodny-archiv-1-radko-cepcek/>

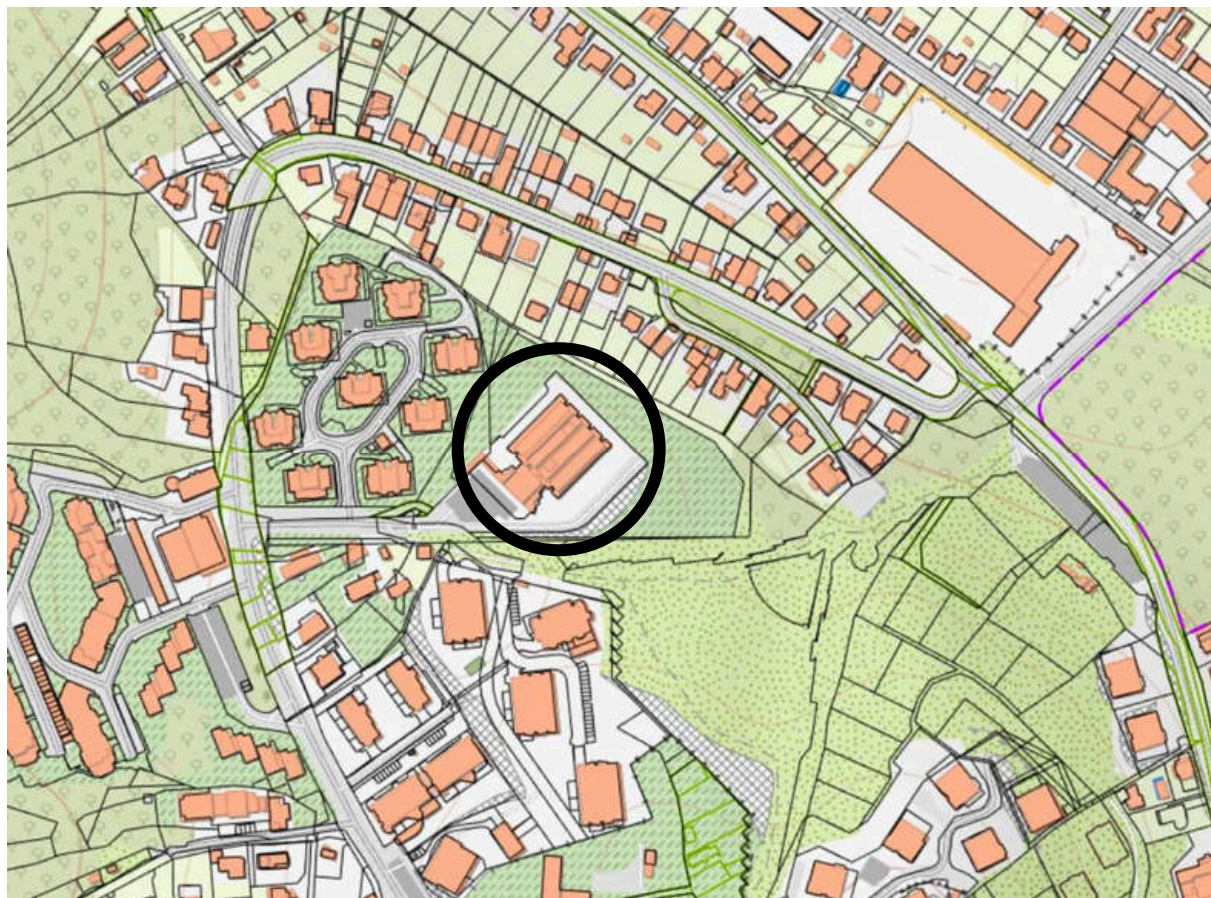
Spracovala:

PhDr. Zuzana Zvarová, MÚOP v Bratislave

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.159696,17.080184,17> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Záhorská Bystrica**

Adresa: D2

Adresa popisom: vedľa diaľnice D2, smer na Malacky, za zvodidlami diaľnice, parc. 3892/2

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Výtvarné dielo pri diaľnici D2**

Foto:

Popis:

Súčasťou výstavby diaľnic bolo ich výtvarné dotvorenie uplatnené hlavne pri vstupoch na odpočívadlá, či pri vstupoch do veľkých miest. Pri vstupe do Bratislavy, hlavného mesta republiky, boli osadené 3 diela. Holubica mieru, ktorá vznikla v roku 1984 v dielni akad. sochára Karola Lacka, Ing. arch. Šulíka a Ing. arch. Mrázeka, je príkladom výtvarného dotvorenia dôležitého cestného ťahu na okraji Petržalky v smere na juh do Maďarska.

Druhou plastikou je betónový dekoratívny stĺp, vysoký približne 14 m, osadený pri diaľnici v smere z Bratislavy do Malaciek. Bol osadený v rámci najvýznamnejšieho diaľničného spojenia v Československu medzi Prahou a Bratislavou, ktoré stavali od roku 1969. Zrealizovaný bol v rokoch 1971 – 73 podľa návrhu Antona Čuteka.

Tretia plastika osadená pri diaľnici v smere na Senec bola odstránená pri rozširovaní diaľnice.

Stĺp je príkladom dobového výtvarného dotvorenia diaľnice.

Literatúra a pramene:

MÚOP v Bratislave, zoznam Pamätihodnosti mesta Bratislava, 2019
<https://umeniemesta.sk/diela/recznRTmYFMnn43TU>

Spracovala:

PhDr. Zuzana Zvarová, MÚOP v Bratislave

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.218495,17.023607,15> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Petržalka**

Adresa: Záporožská ul. č. 8

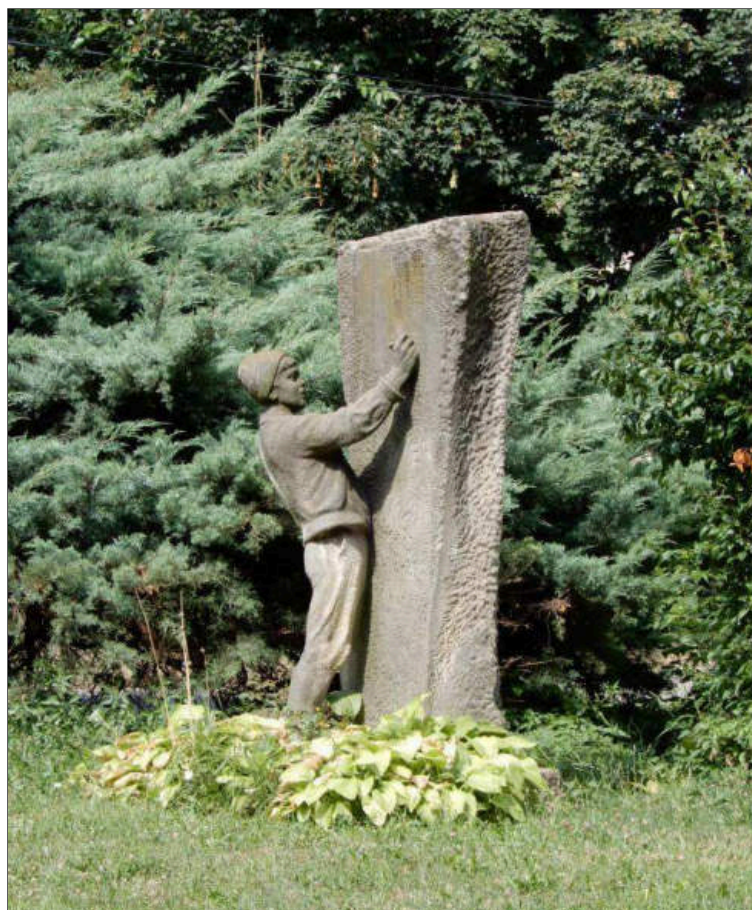
Adresa popisom: časť Dvory, južne od zdravotného strediska Záporožská ul. č. 12

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Budova pavilónovej základnej školy**

Foto:

Popis:

V období 50. a 60. rokov sa hľadalo vhodné architektonické riešenie školských budov. Ako jedno z najvhodnejších riešení sa ukázalo rozčlenenie školy do funkčne samostatných pavilónov. Táto skladba bola najvhodnejšia z hľadiska hygienickej prevádzky školy a najflexibilnejšia pri osádzaní do prostredí rôzneho charakteru. Najlepšie sa osvedčila škola tzv. Bratislavského typu architekta Vladimíra Dedečka. Pavilóny mali rôzne veľkosti podľa počtu tried a sál. Spravidla ju tvoril pavilón základných učební, pavilón pre špeciálne predmety, administratívno-spoločenský pavilón a pavilón telocvične. Pavilóny boli prepojené otvorenými chodbami.

Školu na Záporožskej ulici v Bratislave naprojektoval V. Dedeček v roku 1958 a bola realizovaná v rokoch 1959 – 1961. Pozostáva z 5 pavilónov (s pôvodnými funkciami: 2 trojpodlažné pavilóny s učebňami, dvojpodlažný administratívny objekt s kuchyňou, dvojpodlažný pavilón so špeciálnymi učebňami a telocvičňa). Pavilóny boli prepojené otvorenou pergolou.

Areál školy je osadený v zeleni a bol v roku 1964 výtvarne dotvorený sochou Mier od akad. sochára Ladislava Majerského.

Pavilónový typ školy bol v Bratislave uplatnený aj pri stavbe školy na Kramároch (Cádrova 23), či v Ružinove (Nevädzova 3, Tokajická 94).

Areál školy reprezentuje kvalitnú a typickú školskú budovu z 50. rokov 20. storočia.

Literatúra a pramene:

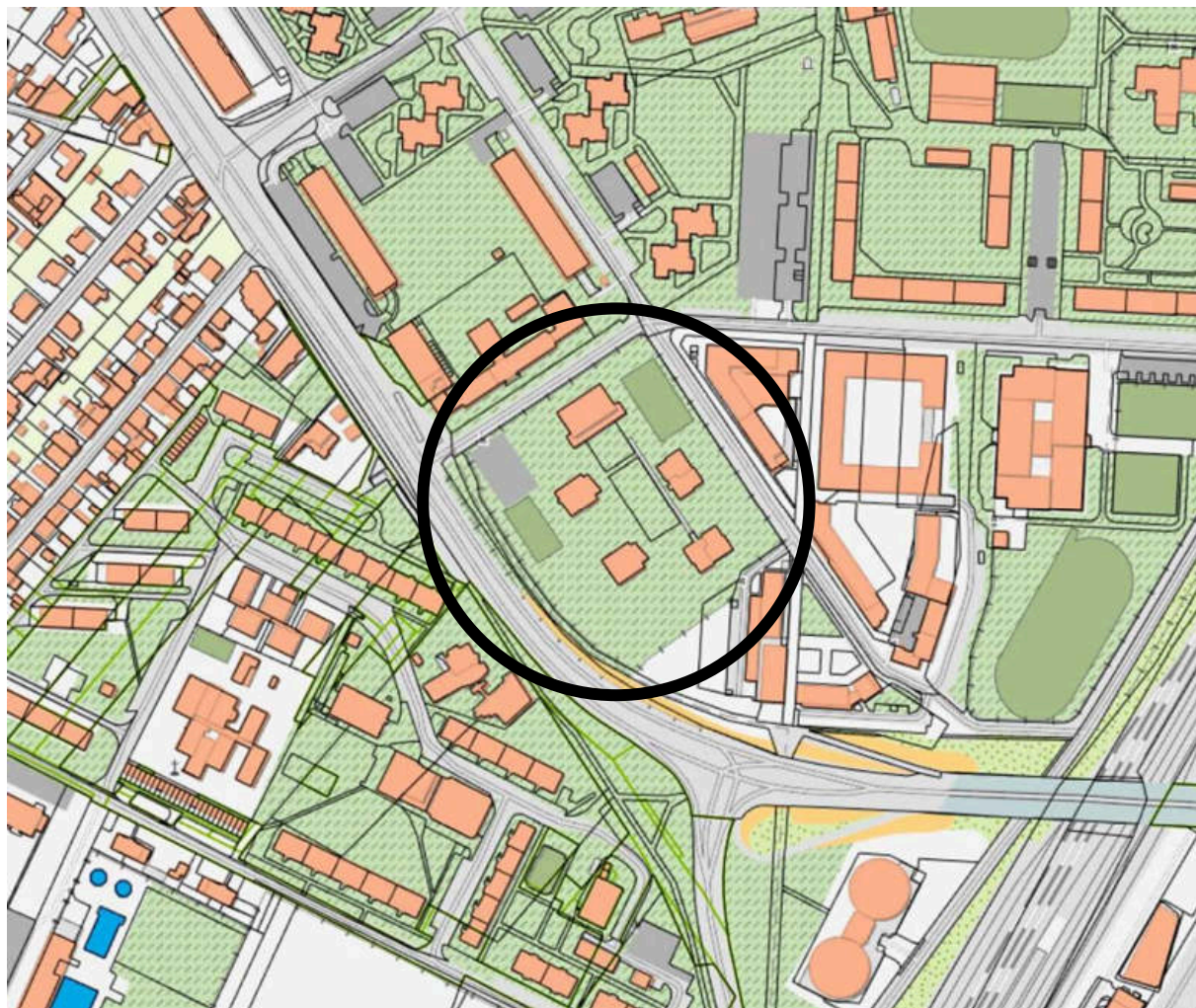
<https://www.register-architektury.sk/objekt/340-pavilonova-skola-tzv-bratislavskeho-typu>

Spracovala:

PhDr. Zuzana Zvarová, MÚOP v Bratislave

Dátum:

marec 2022

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.125479,17.095734,17> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Ružinov**

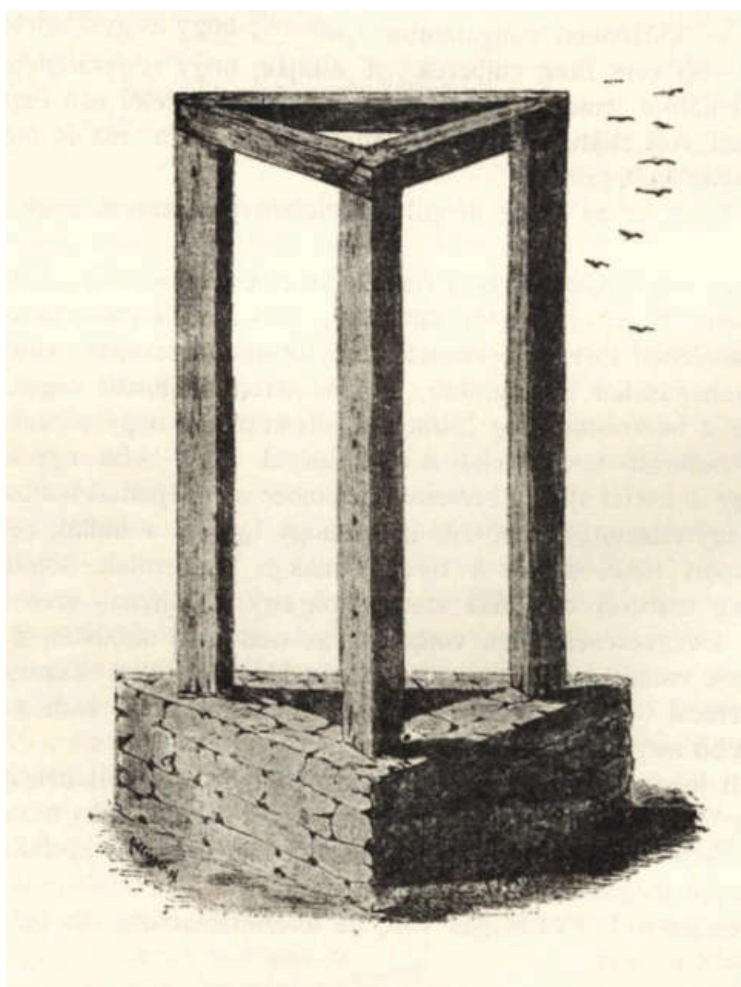
Adresa: –

Adresa popisom: severovýchodne od styku Krížnej, Legionárskej, Karadžičovej a Blumentálskej ulice

Typ pamätihodnosti: kategória 3 – zaniknutá

Názov pamätihodnosti: **Zaniknutá mestská šibenica**

Číslo v zozname pamätihodností MČ Ružinov: nie je evidovaná

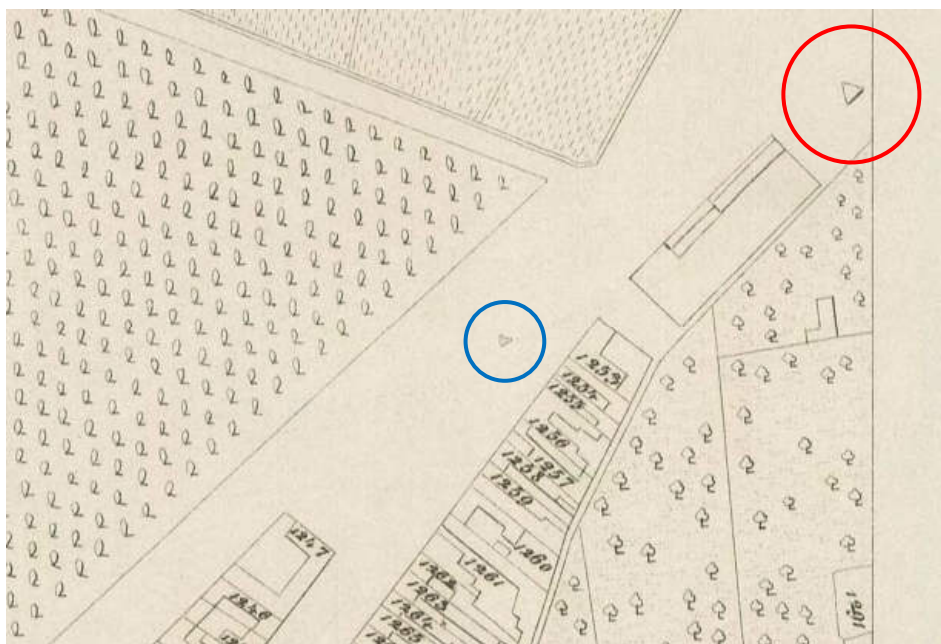
Značne štylizované vyobrazenie prešporskej šibenice publikované v knihe o uhorských „starých trestoch“ vytlačenej na začiatku 20. storočia.

Zdroj: VAJNA, Károly: *Hazai Régi Büntetések. [...] Második Kötet.* Budapest : vydané autorom, 1907, s. 206, obr. 81.

Popis:

V slobodnom kráľovskom meste Prešporok, čo oficiálne disponovalo tzv. právom meča (*ius gladii*) zrejme až od roku 1451, ale hrdelné rozsudky a tresty praktizovalo už oveľa skôr, sa popravy vykonávali na rôznych miestach. Pravdepodobne v 1. tretine 18. storočia bola severovýchodne od styku dnešnej Krížnej, Legionárskej, Karadžičovej a Blumentálskej ulice vybudovaná šibenica, ktorú spomína aj Matej Bel v prvom zväzku svojho slávneho diela *Notitia Hvingariae Novae Historico Geographica*, [...], čo vyšiel tlačou roku 1735. Pri tomto popravisku, stojacom za okrajom vtedajšieho mesta, následne vznikla osada Blumental (dnes súčasť Bratislavy), pričom neďaleko sa nachádzala i tzv. Rozlúčková kaplnka („*Urlaubkapelle*“ či „*Urlaubskapelle*“),¹ jazero slúžiace na chov korytnačiek a v 2. polovici 18. storočia veterný mlyn.

Dnes už neexistujúca šibenica mala murovanú podnož s pôdorysným tvarom rovnostranného trojuholníka, ktorého každá hrana dosahovala podľa tzv. Neyderovho plánu mesta (1820; pozri obrázok nižšie) dĺžku až približne 9 metrov. Pri nárožiach podnože stáli tri stĺpy, čo boli v určitej výške navzájom pospájané tromi vodorovnými trámami umožňujúcimi zavesenie odsúdených. Okrem popráv obesením sa na tejto šibenici alebo pri nej vykonávali aj iné hrdelné tresty – sťatie a lámanie kolesom – či mučenie predstavujúce formu tzv. zostrenia trestu smrti.

Časť z výťlačku tzv. Neyderovho plánu, ktorý odzrkadľuje stav Prešporoka v roku 1820; červenou kružnicou je označený pôdorys šibenice, modrou pôdorys tzv. Rozlúčkovej kaplnky.

Zdroj: archív autora.

Písomné pramene deponované v Archíve mesta Bratislavy nám poskytujú informáciu, že 11. septembra 1827 mestský magistrát – vyhovejúc „*prianiu a návrhu*“ vyjadrenému tzv. širšou či vonkajšou mestskou radou (centumvirát) prostredníctvom tribúna Ľudu Pavla Ballusa zastúpeného svojimi asistentmi a nadväzujúc na povolenie udelené zrejme Uhorskou kráľovskou dvorskou komorou – rozhodol vo veci odpratania popraviska kvôli uľahčeniu a zvýhodneniu licitačného predaja prázdneho pozemku, nachádzajúceho sa „*bei der Tyrnauer Linie*“ a určeného na stavbu domov, že komisii mešťanostu bude vydaný príkaz zariadiť

¹ pamätihodnosť mesta Bratislavy (kategória 3 – zaniknutá) s prideleným číslom BA – II. – C.11

odstránenie mestskej šibenice, „ktorej existencia beztak nepatrí k podstate bez ujmy zachovávaného mestského iuris gladii“, ako aj podať správu o tejto akcii.

Poznámka:

Na predmetnom mieste nikdy nestálo murované popravisko s kruhovým pôdorysom („zrušené roku 1814“), ako to tvrdil Ovídius Faust a po ňom Karol Benyovszky, Richard Horna i ďalší, ktorí dobový nákras vyvýšeného plató s vnútorným schodišťom, pätkami pre stĺpy šibenice, pranierom a skladovou komorou, zhotovený zrejme v 2. polovici 18. storočia a zachovaný v Archíve mesta Bratislavy (Zbierka máp a plánov, inv. č. 1393), považovali za vyobrazenie prešporského *Hochgericht*-u, resp. za plán, podľa ktorého sa mal daný objekt predstavovať či rekonštruovať. Tento výkres však s najväčšou pravdepodobnosťou zobrazuje niekdajšie popravisko vybudované nad kruhovým pôdorysom medzi Viedňou a jej vtedajším predmestím Roßau (dnes súčasť mesta). Predmetnú teóriu podporuje nielen skutočnosť, že podpísaný autor nákrasu – murársky palier Gabriel Jäger („*Jeger*“) – pôsobil vo Viedni, ale aj rozhodnutie uvedené v zápisnici zo zasadnutia prešporského mestského magistrátu dňa 28. augusta 1772 o refundácii finančných prostriedkov tunajšiemu meštianskemu murárskemu majstrovi Matejovi Höllriglovi, ktorý ich predtým uhradil „*Dem Stadt-Maurer-Pollier in Wien vor das Rissl von den Raben-Stein*“ atď.

Literatúra a pramene:

BEL, Matej A KOL.: *Bratislava Mateja Bela*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1984, s. 122.

BEL, Matej (autor) – JURÍKOVÁ, Erika (prekladateľka): *Bratislava známa – neznáma : Bratislava v 18. storočí očami Mateja Bela*. 1. vyd. Bratislava : DAJAMA, 2021, s. 84, 85.

BEL, Matthias: *Notitia Hvingariae Novae Historico Geographica, [...] Tomvs Primvs*. Vienna : Johann Peter van Ghelen, 1735, s. 639.

VAJNA, Károly: *Hazai Régi Büntetések. [...] Második Kötet*. Budapest : vydané autorom, 1907, s. 176, 206 (obr. 81), 207 – 208.

Archív mesta Bratislavy, fond Magistrát mesta Bratislavy, zápisnice zo zasadnutí mestského magistrátu, sign. 2 a 41, fol. 202b, záznam z 28. VIII. 1772; sign. 2 a 93, fol. 476b, záznam 3290 z 11. IX. 1827.

Archív mesta Bratislavy, fond Magistrát mesta Bratislavy, zápisnice z rokovaní komisie mešťanostu, sign. E 36, nepaginované/nefóliované, záznam 164 z 15. IX. 1827 a príloha.

Archív mesta Bratislavy, Zbierka kroník, „*Annalen von Pressburg*“ (kronika mesta od Jakuba Gürtha), zväzok 1 (1825 – 1830; staré inv. č. 238), s. 156.

Archív mesta Bratislavy, Zbierka máp a plánov, inv. č. 1019, 1023, 1024, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1393.

Archív autora.

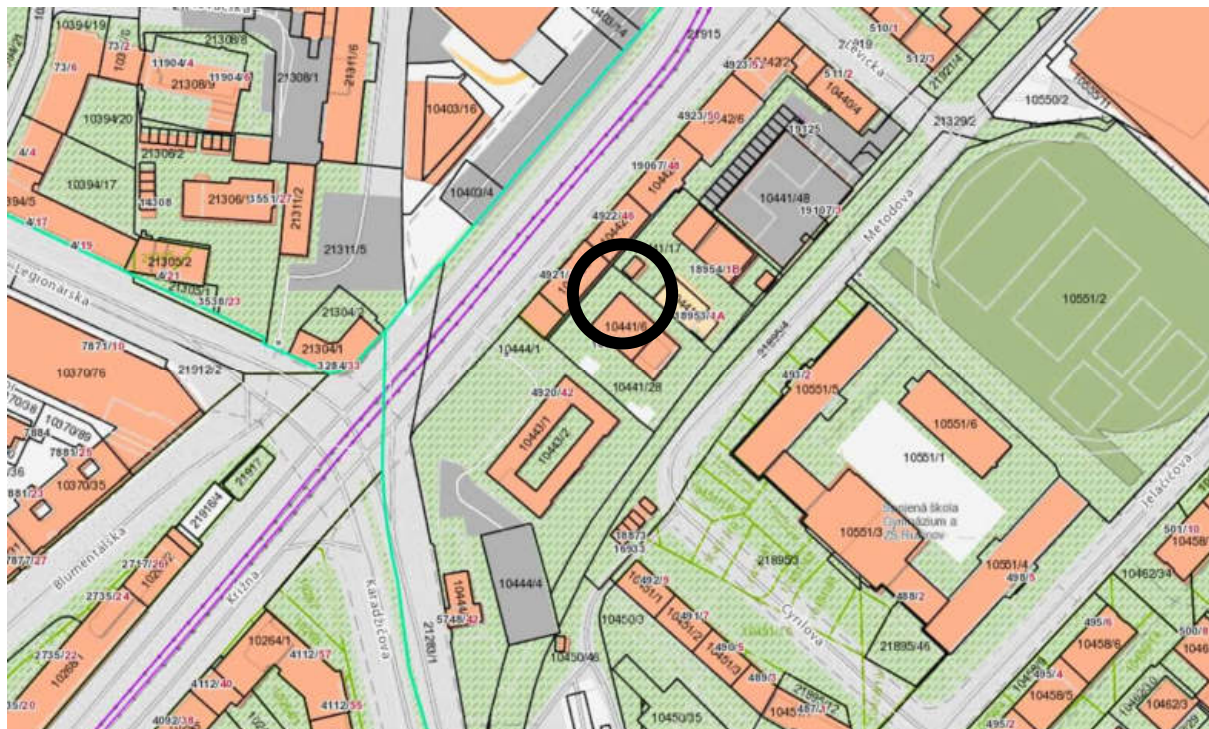
Spracoval:

Ing. arch. Patrik Baxa, MÚOP v Bratislave

Dátum:

október 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.156017,17.126013,18> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava
Mestská časť: Bratislava – **Nové Mesto**
Adresa: Tomášikova ul.
Adresa popisom: plocha pred železničnou stanicou Nové Mesto
Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná
Názov pamätihodnosti: **Palpost Haid z 1. sv. vojny (Unterstand)**
Číslo v zozname MČ: –

Foto:

Fotomontáž – stav palpostu pred zasypaním, vložený do súčasnej fotografie so stanicou.

Popis:

Po vypuknutí 1. svetovej vojny v roku 1914 sa dostáva v rakúsko-uhorskej obrannej stratégii do popredia otázka vojenskej obrany metropoly – Viedne. V rámci jej ochrany vznikajú v jej okolí opevnené body a jedným z nich je aj Pressburg (Bratislava). Prácami na opevnení mesta je poverený špecialista na pevnostné systémy ing. František Škvor, ktorý má v tom čase už skúsenosti s opevňovaním Sarajeva a Kotoru. Veliteľ Škvor navrhne obranný kruh okolo celého mesta, pozostávajúci zo stabilných fortifikačných objektov, zákopov a prekážok z ostnatého drôtu. Jadrom tohto obranného prstenca boli delostrelecké posty, ktorých zázemie vytvárali tzv. kaverny a unterstandy. Kaverny sa budovali hlavne banským spôsobom v lesnom prostredí Karpát a polozapustené fortifikácie (unterstandy) na rovinatých plochách južne a východne od mesta.

Fortifikačný objekt s názvom Haid (unterstand) pred železničnou stanicou Nové Mesto bol vybudovaný ako betónový polozapustený objekt so zosilnenou stropnicou. Má obdĺžnikový pôdorys a jeden krytý vstup. Tvoril obranné zázemie pre posádku delostreleckého palpostu, vybavenú kanónmi ráže 9, 12 alebo 18 cm. Objekt sa zachoval v neporušenom stave, keďže nebol priamo dotknutý vojenskými operáciami v 1. svetovej ani 2. svetovej vojne. Po roku 1950 bol zasypaný a v súčasnosti sa z neho pohľadovo uplatňuje už iba stropná doska v ploche trávnik.

Fortifikačný objekt Haid bol súčasťou opevnenia mesta z čias Veľkej vojny, ktoré bolo v stredoeurópskom priestore už samo osebe raritou. Stav zachovania objektu z neho robí jedinečnú súčasť našej vojenskej histórie, ktorá by mala ostať zachovaná aj pre budúcnosť.

Literatúra a pramene:

arch. Škorvánek

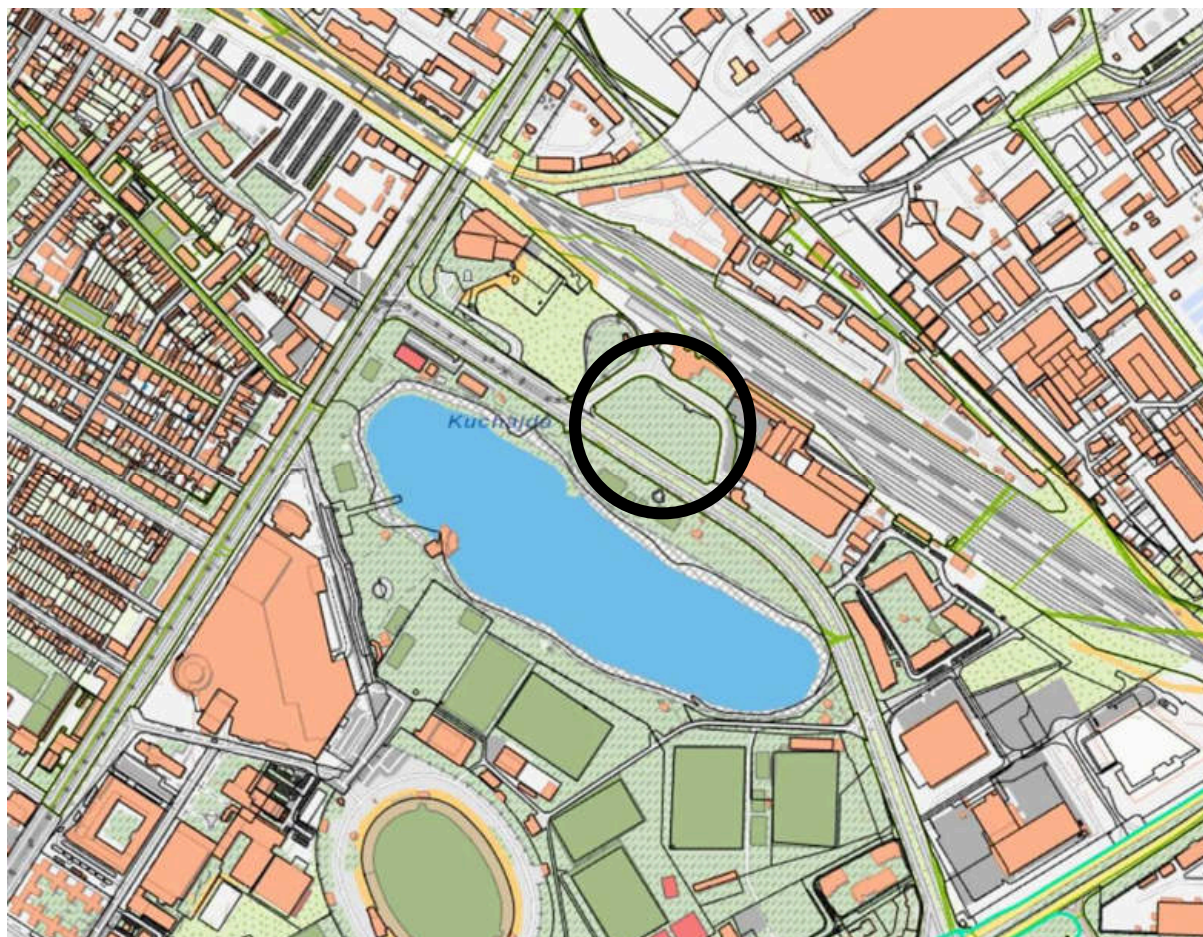
Autor textu, fotodokumentácie a fotomontáže:

arch. Škorvánek

Dátum:

september 2023

Mapový klient ZBGIS
© Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.170051,17.140121,16> (10. 10. 2023)

Mesto: Bratislava

Mestská časť: Bratislava – **Petržalka**

Adresa: Kapitulské pole, Kopčianska ul., Ovsíšte

Adresa popisom: súbor vojenských objektov umiestnených v oblúku okolo starej Petržalky

Typ pamätihodnosti: kategória 1A – hmotná nehnuteľná

Názov pamätihodnosti: **Nemecké opevnenie z 2. sv. vojny „Festung Pressburg“**

Číslo v zozname MČ: –

Foto:

Popis:

V rokoch 1939 – 1945 patrilo územie Petržalky do Nemeckej ríše. Pred koncom vojny sa nemecká armáda pripravovala na ofenzívu Červenej armády a v rámci týchto príprav vzniklo v rokoch 1944 – 1945 okolo Bratislavy opevnenie s názvom „Festung Pressburg“.

Predložený súbor jednotlivých prvkov opevnenia zahŕňa územie Petržalky. Detailné popisy jednotlivých prvkov sa nachádzajú v priloženom texte, ktorý pripravil a v teréne zameral Bc. Tomáš Tkáčik.

Literatúra a pramene:

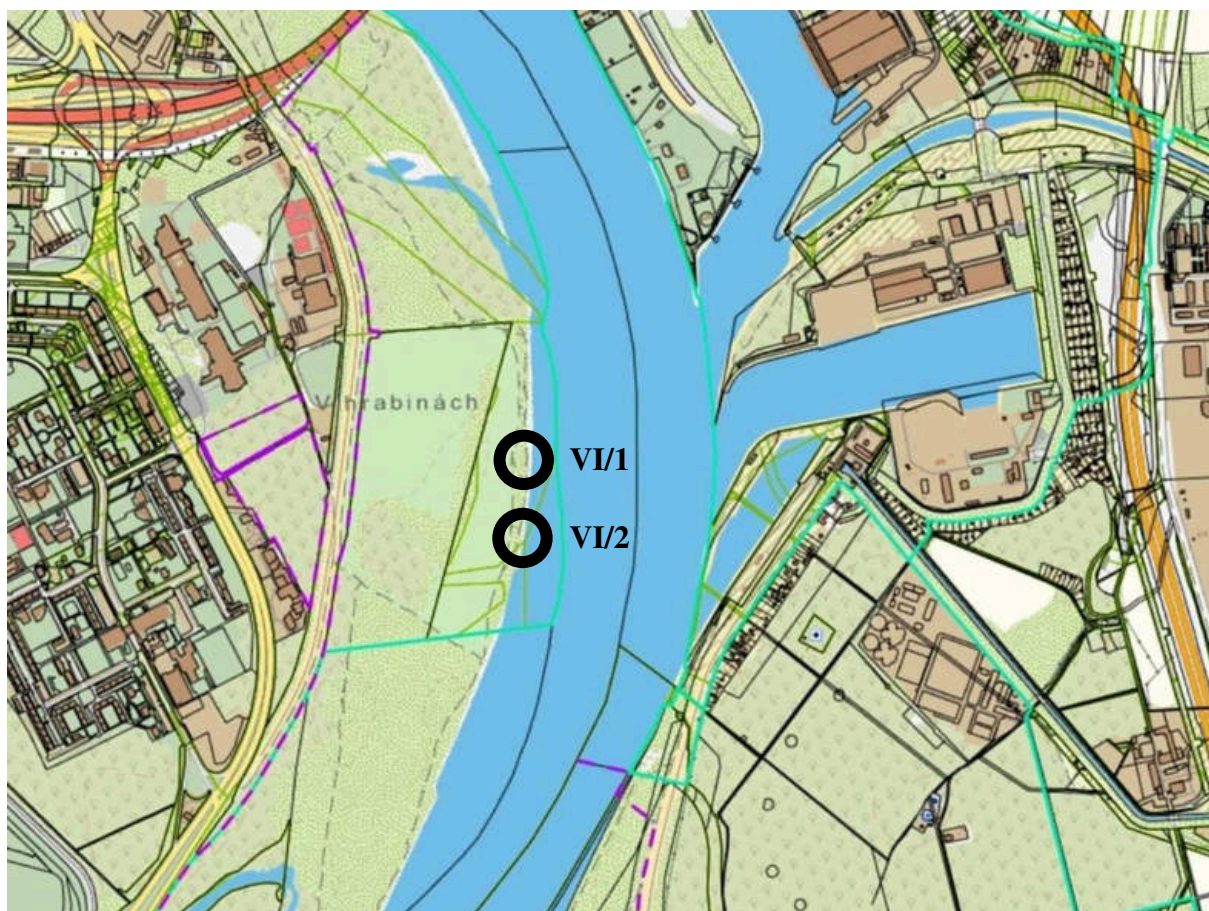
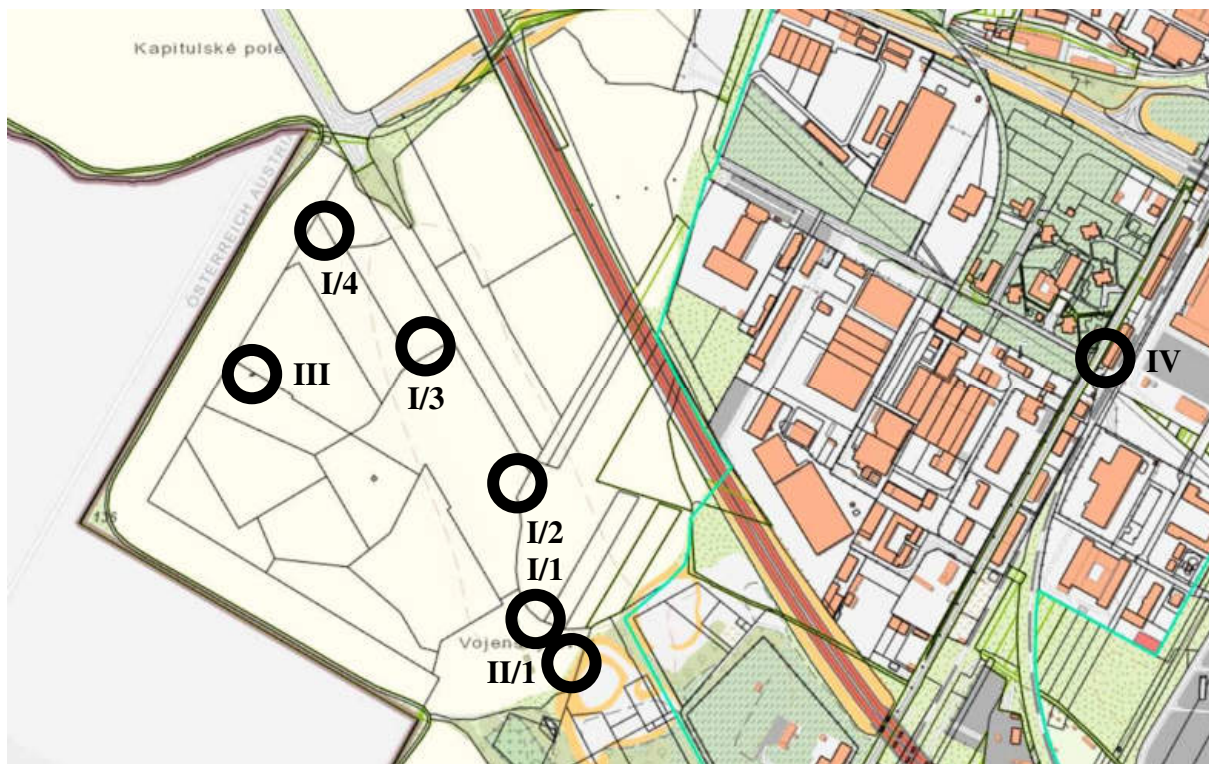
fotografie a písomné zdroje z archívu autora – spracovateľ a

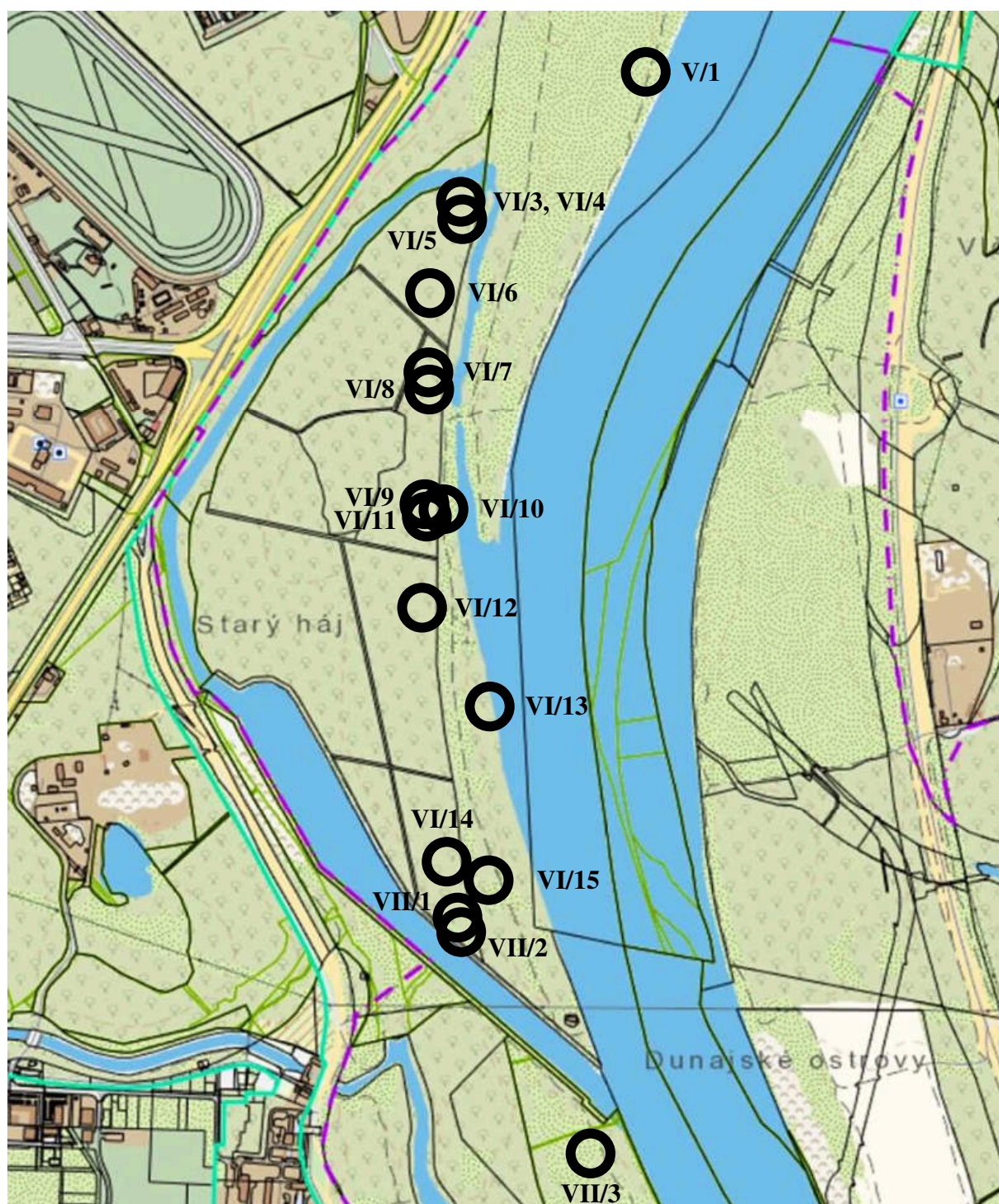
Spracoval:

© Bc. Tomáš Tkáčik pre MÚOP v Bratislave, 2023. Všetky práva vyhradené.

Dátum:

september 2023

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster?pos=48.112339,17.116037,14> (17. 10. 2023)

GPS súradnice + fotografie nemeckých fortifikačných objektov Bratislavy – MČ Petržalka, priestor Kopčianska – Kapitúlské pole

I. Betónové palebné objekty pre 4,5 cm PT kanón sovietskeho pôvodu (*Betonschießgerüste für 4,5 cm Fest. Pak (r)*)

Tieto unikátne objekty boli stavané v rámci nemeckého fortifikačného staviteľstva obdobia záveru 2. svetovej vojny iba na dvoch miestach – v Bratislave (postavených pravdepodobne 49 objektov) a v Olomouci (postavené 4 objekty). Z nich sa v Bratislave do dnešného dňa zachovalo v rôznom stave len 10 objektov. Z tohto množstva sa 4 objekty nachádzajú v Petržalke. Z nich sa 3 objekty nachádzajú v lokalite MČ Kopčany – Kapitúlský dvor na pôvodnom mieste, štvrtý objekt na Jantárovej ul. sa bude v blízkej dobe premiestňovať v súvislosti s výstavbou električkovej trate. Z konštrukčného hľadiska ide o železobetónový objekt pôdorysu tvaru U so strieľňou kanónu inštalovanou v čelnej stene, s betónovou palebnou podlahou. V strieľni bola inštalovaná zmiešaná pevnostná zbraň – 45 mm protitankový kanón spriahnutý na spoločnej lafete so 7,62 mm ťažkým guľometom DS-39. Zbraň bola inšpirovaná československým 4,7 cm pevnostným kanónom vz. 36, resp. kombinovanou zbraňou L1 (4,7 cm pevnostný kanón vz. 36 spriahnutý na spoločnej lafete so 7,92 mm ťažkým guľometom vz. 35 alebo vz. 37), ktorá bola od roku 1936 vyrábaná pre československé pohraničné opevnenie a sovietski vojenski stážiisti v Československu sa s ňou v rokoch 1936 – 1938 mali možnosť zoznámiť. Komplet novo vyvinutej sovietskej zbrane dostal označenie *Ustanovka DOT-4*, v nemeckej terminológii *Festungs-Panzerabwehrkanone 34 (russisch)*, skrátene *Fest. Pak (r)*, pod ktorým sa vyskytuje aj v dokumentoch. Päťčlenná obsluha mala k dispozícii 5 rôznych druhov streľiva proti pancierovaným aj nepancierovaným cieľom a živej sile protivníka, presný počet dotácie jednotlivých druhov streľiva na objekt zatiaľ nie je známy. Objekty boli pri výstavbe čiastočne zapustené pod úroveň okolitého terénu (sťaženie spozorovania protivníkom kvôli zníženiu siluety a takisto kvôli maskovaniu). Bezprostredné okolie objektu bolo preto kvôli zamedzeniu zosunov zeminy vydrevené doskami alebo drevenou guľatinou. V zadnej časti sa nachádzala excentricky vpravo umiestnená odpadová jama na nábojnice. Tá mala byť pôvodne umiestnená pred objektom a vystrelené nábojnice mali do nej byť vedené pružnou kovovou hadicou od záveru pripojenou na oceľovú rúru prechádzajúcu cez stenu popod strieľňu, kvôli úspore času a pracovných síl však pri výstavbe objektov na prelome februára a marca 1945 bolo zvolené konštrukčne jednoduchšie a lacnejšie riešenie. Na horných hranách sa u jednotlivých objektov vyskytujú rôzne typy úprav uľahčujúcich maskovanie – rady oceľových očiek z guľatiny rôznej hrúbky a rozmerov, slúžiace na pripevnenie drôtov vyvedených pred objekt a upevnených o zem drevenými kolíkmi, na ktorých mala byť položená maskovacia sieť, resp. vybraní v betóne slúžiacich na zabetónovanie drevených profilov umožňujúcich pripevnenie maskovacích prvkov a uľahčujúcich tak maskovanie. Keďže každý objekt má spomínané úpravy vykonané odlišným spôsobom (pravdepodobne vzhľadom na okolie a miestne podmienky), každý je v podstate originál. Podľa zatiaľ nepotvrdených správ mal jeden z objektov byť dokonca preklenutý plechovou (!) strešnou konštrukciou. Objekty boli stavané v rámci taktiky tzv. oporných bodov v skupinách po 2 až 5 objektoch, pričom sa mali vzájomne podporovať paľbou. Do súčasnej doby sa nám zachovali len tri takéto skupiny: v Mlynskej doline, v Petržalke a v priestore Kuchajda – Zátíšie. Časť munície bola skladovaná v debnách priamo v priestore objektu, zvyšná časť sa nachádzala v muničnom sklade na Železnej studničke, odkiaľ mala byť v prípade potreby dopravená k objektom.

Objekt I/1

lokalizácia: cca 50 m SSZ od pechotného zrubu B-S 8 „Hřbitov“, cca 10 m za ľavou PT priekopou

súradnice: 48°06'32.6"N 17°04'52.4"E

stav: dochovaný

Objekt I/2

lokalizácia: cca 100 m S od objektu I/1, cca 100 m V od pechotného zrubu B-S 7 „Cvičišť“

súradnice: 48°06'38.8"N 17°04'51.4"E

stav: dochovaný

Objekt I/3

lokalizácia: cca 100 m SSZ od objektu I/2, cca 100 m SSV od pechotného zrubu B-S 7 „Cvičište“

súradnice: 48°06'44.7"N 17°04'45.3"E

stav: zničený, zachovali sa len pozostatky betónu, nie je známy dôvod zničenia (v boji/pri výcviku v povojnovom období?), viac informácií by mohol priniesť archeologický výskum

Objekt I/4

lokalizácia: cca 100 m SZ od objektu I/3, cca 200 m S od pechotného zrubu B-S 7 „Cvičišťe“

súradnice: 48°06'49.9"N 17°04'38.7"E

stav: dochovaný

II. Univerzálny podstavec pre nemecké obranné zariadenia

Univerzálne betónové podstavce, umožňujúce montáž minimálne siedmich rôznych typov zariadení, sa využívali na doplnenie iných obranných zariadení a poľných postavení. Podstavec pozostával z betónového kvádra štvorcového prierezu so základňou 2 × 2 metre a výškou 0,6 metra, na ktorom bol umiestnený betónový osemuholník s výškou 0,9 metra a ôsmimi závitovými tyčami s priemerom 2 cm. Výhodou podstavca bola rýchla a lacná výroba a možnosť osadenia kdekoľvek v teréne prostredníctvom jednoduchej mechanizácie. Okrem primárneho použitia pre montáž 5 cm pevnostných protitankových kanónov *Festungspanzerabwehrkanone 39* (5 cm KwK 39 L/60), získaných pri demontáži veží z tankov *Panzerkampfwagen III* (*PzKpfw III*) pri ich prerábkach na samohybné útočné delá *Sturmgeschütz III* (*StuG III*) v rokoch 1942 – 1943 umožňovali podstavce tiež montáž pivotovej lafety s 8,8 cm protitankovým kanónom *Panzerabwehrkanone (Pak) 43* používaného v stíhačoch tankov *Sd.Kfz. 173 „Jagdpanther“* (*Panzerjäger für 8.8 cm PaK 43 auf Fahrgestell Panther I*). Podstavce sa tiež dali využívať aj v úlohe podstavca pre stacionárne zariadenia protiletectkej obrany (protiletadlové kanóny *Flugabwehrkanone (Flak) 18*, 36 či 37 kalibru 8,8 cm, ako aj *Flak 30* a *Flak 38* kalibru 2 cm, svetlomety *Scheinwerfer 34* kalibru 150 cm alebo *Scheinwerfer 36* kalibru 60 cm, či kombinovaný diaľkomer/povelový prístroj *Telemeter KDO Kommandogerät 40*). Prípadné sekundárne použitie pre protitankovú obranu vďaka vysokej ústovej rýchlosti protipancierového streľiva dokázali zabezpečiť aj 8,8 cm protiletadlové kanóny *Flak 18*, 36 a 37. *Flaky* kalibru 2 cm sa zase dali použiť pri palbe na pozemné ciele ako zbraň s devastujúcim účinkom na živú silu protivníka a jeho nepancierované vozidlá. Niektoré podstavce boli pôvodne súčasťou slovenských stabilných protiletectkých batérií (svetlometných a kanónových), pričom v ich prípade môžeme hovoriť o sekundárnom využití tohto materiálu nemeckou brannou mocou. Doteraz sa v priestore Bratislavy zachovalo približne 10 podstavcov tohto typu, pričom v Petržalke sa nachádzajú dva kusy. Tretí kus, ktorý sa pôvodne nachádzal v priestore Petržalky – MČ Ovsšte na brehu Dunaja, podľahol v roku 2016 eróznemu vplyvu vody na breh rieky. Prúd Dunaja ho postupne podomlel a odplovil na neznáme miesto. Je tiež možné, že na jar 1945 Nemci už existujúce podstavce slovenských *Flakov* a svetlometov dodatočne presúvali podľa potreby, aby mohli ukoristené zariadenia využiť na nové obranné účely proti sovietskej obrnenej technike, či už boli osadené pôvodnou, alebo novou zbraňou. Využitie 2 cm protiletectkých kanónov *Flak* na betónovom podstavci v priestore Bratislavy zatiaľ nie je písomnými ani archeologickými prameňmi priamo doložené.

Objekt II/1

lokalizácia: cca 50 m SSV od pechotného zrubu B-S 8 „Hřbitov“ na kraji bývalej skládky odpadu

súradnice: 48°06'29.9"N 17°04'53.7"E

stav: dochovaný, čiastočne zahrnutý zeminou; závitové tyče sú ohnuté a skorodované

III. Výcviková maketa tanku T-34

Maketa tanku sa nachádza v severnej časti poľnohospodársky využívaného priestoru bývalého vojenského cvičiska v Petržalke – miestnej časti Kopčany. Podľa vzhladu s najväčšou pravdepodobnosťou ide o maketu sovietskeho stredného tanku T-34/76 v mierke 1 : 1. Jej vznik preto môžeme datovať do obdobia 1942 – 1943, keď sa príslušníci nemeckej brannej moci na východnom fronte začali vo väčšom počte stretávať s týmto novým typom sovietskej obrnenej techniky, ktorú – okrem masového nasadenia – charakterizovalo aj vysoko účinné pancierovanie, odolávajúce súdobým protitankovým kanónom a výzbroji väčšiny nemeckej obrnenej techniky. Rýchly, obratný a dobre pancierovaný stroj s pomerne silnou výzbrojou sa stal pre nemeckú brannú moc obávaným protivníkom, ktorému čelili jednotky prakticky na celom východnom fronte. Kvôli nedostatku vlastných protitankových zbraní pechoty a ich nízkej účinnosti sa hľadali aj improvizované prostriedky na boj zblízka proti tankom a urýchlene sa vyvíjali nové ručné protitankové zbrane, ktorých masová produkcia a urýchlené dodanie vlastným jednotkám mali kompenzovať sovietsku prevahu v obrnenej technike. V lete 1943 sa na fronte objavili aj prvé ručné protitankové zbrane *Faustpatrone I a II*, neskôr známe ako *Panzerfaust* („pancierová päšť“, resp. „päšť na tanky“), a tiež jej cvičná verzia, ktorá slúžila na nácvik manipulácie s ostrou zbraňou a na nácvik mierenia. Vyraďené nepriateľské tanky sa sústreďovali a vo výcvikových priestoroch, resp. v tyle frontu, sa používali ako ciele pri nácviku boja proti tankom zblízka (za pomoci protitankových pušiek, *Panzerfaustov*, zápalných fliaš, improvizovane zhotovovaných sústredených náloží a špecializovanej ženijnej munície). Keďže maketa je vo svojej spodnej časti vymurovaná z tehál a vrchnú časť korby, spolu s časťou veže, tvorí monolit z relatívne tenkej vrstvy liateho betónu, je logické, že v takejto podobe maketa nemohla slúžiť na vykonávanie ostrej strelby z akýchkoľvek súdobých protitankových zbraní. Autor textu preto považuje za najpravdepodobnejšiu možnosť jej použitia na výcvik v zameriavaní spomínaných protitankových zbraní jednotlivca, resp. vo vrhaní protitankových prostriedkov (zápalných fliaš, cvičných protitankových granátov alebo sústredených náloží, zadymovacích prostriedkov) ako súčasť výcviku jednotiek pechoty, resp. útočných ženistov (*Sturmpioniere*), ktorých úlohou bol aj boj proti tankom zblízka. Preto by podľa jeho názoru bolo veľmi užitočné v okolí vykonať záchranný archeologický výskum, ktorý by mohol odhaliť prípadné zvyšky prostriedkov použitých pri výcviku, a na základe ich presnej identifikácie aj spresniť skutočnú funkciu objektu. Takisto nie je známe, prečo na výcvik nebol použitý skutočný vyradený tank, ale len jeho maketa v skutočnej veľkosti. Mohlo to súvisieť s neschopnosťou dodať vyradený kus techniky v aktuálnom období, prípadne by maketa mohla plniť úlohy, na ktoré by stačila vo svojej podobe, a nebolo teda potrebné používať originálny kus techniky, ktorý by po oprave mohol poslúžiť v boji vlastným jednotkám. V každom prípade ide o unikát, ktorý v slovenskom meradle nemá obdobu, a jeho rekonštrukcia je z hľadiska nevyhnutnosti jeho zachovania pre ďalšie generácie nutná. Podľa informácií, ktoré má autor textu k dispozícii, boli podobné objekty postavené na viacerých miestach Európy, ale okrem podobnej makety v českom meste Slaný pravdepodobne žiaden z nich neprežil obdobie 2. svetovej vojny.

Ako bolo spomenuté vyššie, maketa sa skladá z tehlovej spodnej časti a na nej nadväzujúcej betónovej korby, na ktorej sa v prednej časti nachádza veža. Veniec veže je vymurovaný z dvoch radov tehál a samotná veža je takisto ako korba odliata naraz z betónu. V jej prednej časti je osadená imitácia hlavne kanónu z približne 3 mm hrubej ocelevej rúrky, zboku poškodenej priestrelmi. Nie je jasné, či bol možný aj prístup dovnútra makety, pretože jej predná časť a pravá strana je značne poškodená. Chýba veľmi veľká časť tehlového muriva a aj časť betónu korby, vďaka čomu je aspoň jasné, že betón bol liaty na drevené debnenie a spájaný riedkou oceľovou armatúrou. Napriek tomu je zaujímavé, že pri výstavbe sa dbalo

na konštrukčné detaily, ktoré mali imitovať skutočný tank – napríklad pri bližšom pohľade na zachovanú ľavú časť korby je možné si v jej zadnom rohu všimnúť šikmé usporiadanie tehál imitujúce tankový pás. Samotná tehla je priemernej kvality; desaťročia bola však bez údržby vystavená počasiu, preto je mimoriadne krehká a drobí sa, či priamo rozpadáva. Malta, ktorou boli tehly spájané, je tiež zvetraná, a mnohé tehly vypadli zo svojho miesta. To spôsobilo postupné zvetranie pravej časti makety a jej zrútenie. Časť pôvodných tehál bola tiež rozvláčená po okolí pri orbe, keď poľnohospodárske stroje obchádzali maketu v tesnej blízkosti a došlo ku kolíziám pluhov, resp. brán a iných ťahaných zariadení s maketou, čím sa narušila jej statika a postupne rozpadla pravá strana tehlového múru v jej spodnej časti.

lokalizácia: cca 100 m SZ od pechotného zrubu B-S 7 „Cvičišče“, cca 50 m od pohraničnej cesty

súradnice: 48°06'43.6"N 17°04'33.8"E

stav: havarijný, chýba celá pravá strana objektu

IV. Fragment cestného uzáveru na Kopčianskej ul.

Dôležitou súčasťou obranných príprav Veľkonemeckej ríše vo *Festung Pressburg* bolo aj zneprejazdenie terénu a komunikácií pre vojenskú techniku protivníka, predovšetkým obrnenú, čo sa dialo predovšetkým kopaním desiatok kilometrov protitankových priekop. Priekopy prehradzovali voľný terén, niekedy až do značne neprístupných svahov a výškových bodov, čo malo zabrániť ich obídeniu. Na komunikáciách a na miestach, na ktorých priekopu nebolo možné z objektívnych príčin vybudovať (napr. v údoliach potokov) na priekopy nadväzovali tzv. cestné uzávery. Tie pozostávali väčšinou z jedného radu betónových zátarasov v tvare kvádra prierezu 2×2 metre s rôznou výškou, s rozstupom 2 až 3 metre, napojené na oboch stranách na priekopu. Cestné uzávery bolo možné v niektorých prípadoch uzavrieť pomocou betónového padacieho uzáveru (*Betonfallsperre*). Ten pozostával z betónového kvádra s hmotnosťou niekoľko ton postaveného kolmo na hrane šikmej plochy podstavca. Bočná hrana podstavca a bok spodnej hrany kvádra boli zošikmené a spoločne vytvárali bočný klin s trojuholníkovým prierezom, v ktorom bol vytvorený pozdĺžny otvor pre nálož. V niektorých prípadoch bola bočná hrana kvádra podopretá užším betónovým profilom, čo vytváralo v priestore za ním komoru na nálož (*Sprengkammer*) s trojuholníkovým prierezom. V prípade potreby odpálením nálože došlo k deštrukcii klinu alebo podpery. Tým kváder stratil stabilitu a zosunul sa alebo prevrátil, čím zatarasil prechod v uzávere. Na niektorých miestach boli tieto uzávery budované aj na oboch stranách cesty, čím sa uľahčilo aj uzavretie širokých komunikácií, na ktoré by jeden kváder nestačil. V prípade nedostatku času, resp. stavebného nedokončenia konkrétneho uzáveru, mali byť namiesto padacích blokov pravdepodobne použité záseky, teda drevené trámy, resp. drevené konštrukcie naplnené kameňmi alebo kmene stromov. V niektorých blokoch zátarasov v tesnej blízkosti cesty boli už pri betonáži vytvorené otvory zakryté dvierkami, umožňujúce pravdepodobne oddelené uloženie náloží a zapalovačov k nim. Domnievam sa, že práve v prípade *Betonfallsperren* ide o „železobetónové cestné uzávery, niekde aj zosilnené betónovými stĺpmi“, ktoré vo svojej monografii Vojenské pamiatky Bratislavy (Obzor, 1979) uvádza Alojz Vyčislík, pretože iný typ zátarasov s použitím betónových stĺpov z územia Slovenska zatiaľ nie je známy. V tomto prípade sú pod pojmom „stĺpy“ pravdepodobne myslené kolmo postavené padacie bloky, ktoré sa však bohužiaľ v pôvodnej podobe nikde na Slovensku nezachovali. V prípade fragmentu cestného uzáveru na Kopčianskej ul. ide o zachovanú časť bloku uzáveru, na ktorej mal stáť padací blok. Uzáver bol podľa záberov z historickej ortofotomapy z roku 1950 napojený na protitankovú priekopu, pričom na jeho úrovni prehradzovala železnicu aj protitanková prekážka z betónových kociek, z ktorej sa, žiaľ, dodnes nezachovala žiadna časť. Ďalší podobný uzáver, ktorý sa nachádzal na konci Kopčianskej ul. pri jej vyústení na štátnu hranicu s Rakúskom, bol odstránený pri rozširovaní železničnej trate. Preto v prípade tohto fragmentu uzáveru ide o unikátne dochovaný jediný fragment takéhoto uzáveru v MČ Petržalka.

lokalizácia: Kopčianska ul., križovatka južne od sídliska Kopčianska

súradnice: 48.112324, 17.091561

stav: čiastočne zachovaný, dochoval sa len jeden blok objektu

GPS súradnice + fotografie nemeckých fortifikačných objektov Bratislavy – MČ Petržalka, priestor Ovsiešte – Starohájsky ostrov

V. Univerzálny podstavec pre nemecké obranné zariadenia

Univerzálne betónové podstavce, umožňujúce montáž minimálne siedmich rôznych typov zariadení, sa využívali na doplnenie iných obranných zariadení a poľných postavení. Podstavec pozostával z betónového kvádra štvorcového prierezu so základňou 2×2 metre a výškou 0,6 metra, na ktorom bol umiestnený betónový osemuholník s výškou 0,9 metra a ôsmimi závitovými tyčami s priemerom 2 cm. Výhodou podstavca bola rýchla a lacná výroba a možnosť osadenia kdekoľvek v teréne prostredníctvom jednoduchej mechanizácie. Okrem primárneho použitia pre montáž 5 cm pevnostných protitankových kanónov *Festungspanzerabwehrkanone 39* (5 cm KwK 39 L/60), získaných pri demontáži veží z tankov *Panzerkampfwagen III* (*PzKpfw III*) pri ich prerábkach na samohybné delá *Sturmgeschütz III* (*StuG III*) v rokoch 1942 – 1943 umožňovali tiež montáž pivotovej lafety s 8,8 cm protitankovým kanónom *Panzerabwehrkanone (PaK) 43* používaného v stíhačoch tankov *Sd.Kfz. 173 „Jagdpanther“* (*Panzerjäger für 8.8 cm PaK 43 auf Fahrgestell Panther I*). Okrem toho sa podstavce dali využívať aj v úlohe podstavca pre stacionárne zariadenia protiletectkej obrany (protiletadlové kanóny *Flugabwehrkanone (Flak) 18*, 36 či 37 kalibru 8,8 cm, ako aj *Flak 30* a *Flak 38* kalibru 2 cm, svetlomety *Scheinwerfer 34* kalibru 150 cm alebo *Scheinwerfer 36* kalibru 60 cm, či kombinovaný diaľkomer/povelový prístroj *Telemeter KDO Kommandogerät 40*). Sekundárne využitie pre účely protitankovej obrany vďaka vysokej ústovej rýchlosti protipancierového streľiva dokázali zabezpečiť aj 8,8 cm protiletadlové kanóny *Flak 18*, 36 a 37. *Flaky* kalibru 2 cm sa zase dali použiť pri palbe na pozemné ciele ako zbraň s devastujúcim účinkom na živú silu protivníka a jeho nepancierované vozidlá. Niektoré podstavce boli pôvodne súčasťou slovenských stabilných protiletectkých batérií (svetlometných a kanónových), pričom v ich prípade môžeme hovoriť o sekundárnom využití tohto materiálu nemeckou brannou mocou. Doteraz sa v priestore Bratislavy zachovalo približne 10 podstavcov tohto typu, pričom v Petržalke sa nachádzajú dva kusy. Tretí kus, ktorý sa pôvodne nachádzal v priestore Petržalky – MČ Ovsiešte na brehu Dunaja, podľahol v roku 2016 eróznemu vplyvu vody na breh rieky. Prúd Dunaja ho postupne podomlel a odplavil na neznáme miesto. Je tiež možné, že na jar 1945 Nemci už existujúce podstavce slovenských *Flakov* a svetlometov dodatočne presúvali podľa potreby, aby mohli ukoristené zariadenia využiť na nové obranné účely proti sovietskej obrnenej technike, či už boli osadené pôvodnou, alebo novou zbraňou. Využitie 2 cm protiletectkých kanónov *Flak* na betónovom podstavci v priestore Bratislavy zatiaľ nie je písomnými ani archeologickými prameňmi priamo doložené.

Objekt V/1

lokalizácia: cca 100 m severne od štrkovne za dostihovou dráhou na brehu Dunaja

súradnice: 48.117034, 17.139636

stav: dochovaný, závitové tyče sú skorodované

VI. Univerzálny prefabrikovaný palebný objekt *Kugelstand*

Tieto železobetónové objekty guľového tvaru (názov v preklade znamená „guľové postavenie“) s priemerom 210 cm, s hrúbkou steny 4 cm a celkovou hmotnosťou približne 1,5 t disponovali v hornej časti vstupným otvorom s priemerom približne 60 cm, vykrojeným v jednom smere kvôli napojeniu objektu na spojovací zákop a následnému zjednodušeniu vstupu. Tento vchod je opatrený dodatočnou vrstvou jemnejšieho betónu, čo malo posádke uľahčiť vplazenie sa do objektu zo spojovacieho zákopu a obmedziť nebezpečenstvo zranenia alebo poškodenia odevu a výstroja o ostrý okraj vchodu. Objekty sa sériovo vyrábali za pomoci viacdielnej, viacnásobne použiteľnej drevenej formy. Okolo menšej, vnútornej formy sa najprv pripravila vrstva armatúry zo 100 kg oceľových prútov priemeru 3 mm vo forme guľe, vzájomne spájaných viazacím drôtom. Následne bola okolo nej nainštalovaná vonkajšia forma a priestor medzi formami bol vyplnený približne 0,6 m³ betónovej zmesi. Po vytvrdnutí boli obe formy rozobraté, odstránené a objekt bol pripravený na transport na miesto určenia. Transport prebiehal pomocou železničných plošinových vagónov, na ktoré sa objekty ukladali „dolu hlavou“ (vstupným otvorom na podlahu) šachovnicovo v počte 6 kusov na každý vagón. Po príchode transportu na miesto určenia sa objekty vykladali pomocou žeriavov a nákladnými automobilmi sa rozvážali do terénu na miesta, kde mali byť osadené. Tam boli jednoducho preklopené do vopred vykopanej jamy, resp. prenesené za pomoci kladkostroja alebo žeriavu a spustené do výkopu. Následne boli zahrnuté zeminou a ich okolie bolo upravené podľa potreby, pričom viditeľný zostal iba samotný vstup.

Objekty využité pri obrane Slovenska podľa niektorých zdrojov vyrobili betonárne v obci Potzneusiedl v blízkosti Viedne, pričom z odhadovaného počtu 2000 vyrobených kusov bolo na území Slovenska osadených približne 800 až 1000 kusov. *Kugelstand* bol v rámci fortifikácií využívaný ako spevnený okop pre pechotu, s možnosťou ukrytia až troch osôb v prípade vedenia delostreleckej alebo mínometnej paľby protivníkom. V praxi boli takéto objekty prepájané spojovacími zákopmi a v ich okolí boli budované bežné strelecké okopy pre jednotlivcov, alebo pre viacčlenné obsluhy podporných zbraní, napríklad guľometov alebo protitankových pancieroviek. Tie mohli taktiež viesť paľbu priamo z objektov, ktoré umožňovali rýchle ukrytie pred odvetnými opatreniami protivníka. Objekt teda združoval funkciu spevneného okopu a úkrytu pre pechotu.

Tieto objekty sa juhozápadnom Slovensku rozmiestňovali po celej dĺžke pevnostných úsekov Ochranná zóna Slovensko a Bratislava, ako aj na ďalších strategických miestach, najmä v blízkosti významných cestných a železničných komunikácií, letísk a dôležitých mostov (Piešťany, Boleráz, Trstín, Pezinok, Čierna Voda, Vajnory, Devín, Nitra, Sereď a ďalšie lokality). Tvorili buď ucelené línie s cieľom prehradenia terénu, alebo boli umiestňované jednotlivito na takticky výhodné miesta, ktoré umožňovali dobrý rozhľad a vedenie paľby. Vzhľadom na fakt, že mnohé z nich nestihli byť v teréne rozmiestnené, predpokladám bojové využitie len u malého množstva objektov.

V prípade Bratislavy sa objekty tiež umiestňovali na miesta, kde kvôli vysokej hladine podzemnej vody nebolo možné zriadiť okopy pre pechotu bežným zemným spôsobom. To bol napríklad prípad dodnes čiastočne dochovanej obrannej línie v priestore východnej časti Petržalky, ktorá chránila breh Dunaja v priestore Ovsíšť a Starohájskeho ostrova pred vylodením sovietskej námornej pechoty Dunajskej vojenskej flotily. Na niektorých miestach boli objekty umiestňované aj samostatne, bez vybudovania okolitej zákopovej siete. V takejto konfigurácii mohli slúžiť okrem svojej primárnej funkcie tiež ako protiletectký úkryt pri prípadnom nálete spojeneckého stíhacieho letectva na okolitú dopravnú infraštruktúru.

Kugelstand je v rámci nemeckých opevnení z rokov 1944 – 1945 na juhozápadnom Slovensku najčastejšie využívaným prefabrikovaným objektom. Presné počty vyrobených a rozmiestnených objektov bohužiaľ doteraz nie sú z dochovaných písomných prameňov známe. Taktiež nie je možné tieto počty zistiť terénnym výskumom, keďže veľké množstvo týchto objektov bolo po skončení 2. svetovej vojny odstránených z pôvodného miesta a často aj zničených.

Fortifikačná línia v priestore Prístavný most – Starohájsky ostrov v MČ Petržalka je najrozsiahlejšou doteraz objavenou obrannou líniou z prefabrikovaných objektov na juhozápadnom Slovensku. Podľa doterajších výskumov pozostávala pôvodne z približne 30 až 40 objektov *Kugelstand*, doplnených na dôležitých miestach univerzálnymi objektmi *Einmann Ringstand* a podstavcami pre obrannú techniku, s najväčšou pravdepodobnosťou s namontovanými 5 cm pevnostnými protitankovými kanónmi *Festungspanzerabwehrkanone 39* (5 cm KwK 39 L/60). Aj keď väčšina línie bola po skončení 2. svetovej vojny zničená, jej časť sa dodnes zachovala v pôvodnom stave. V súčasnej dobe máme *in situ* lokalizovaných 13 objektov *Kugelstand*, tri objekty *Einmann Ringstand* a jeden podstavec. Z toho časť objektov (7 objektov *Kugelstand*, jeden *Einmann Ringstand* a jeden podstavec) sa nachádzajú v pôvodnom stave na pôvodnom mieste, zvyšné objekty boli z pôvodného miesta buď presunuté z dôvodu ťažby štrku v 60. až 80. rokoch minulého storočia (zároveň bola väčšina z nich silne poškodená), alebo z iných dôvodov (tri objekty *Kugelstand* boli napríklad v roku 2016 premiestnené do blízkosti československého pechotného zrubu B-S 4 „Lány“; minimálne tri ďalšie objekty *Kugelstand* boli zničené vodnou eróziou pri zmene toku rieky Dunaj a v súčasnosti sa na pôvodnom mieste nachádzajú už len ich fragmenty, v prípade druhého podstavca je objekt zatiaľ nezvestný). Vzhľadom na zmeny konfigurácie terénu po skončení 2. svetovej vojny a na charakter prírodného prostredia je terénny výskum v tejto oblasti mimoriadne náročný a je viazaný predovšetkým na zimné, resp. skoré jarné bezvegetačné obdobie, keď je terén dostatočne prehľadný a prístupný.

Objekt VI/1

lokalizácia: v bahne v závere mŕtveho ramena medzi brehom a štrkovou plytčinou

súradnice: 48°07'25.9"N 17°08'34.9"E

stav: fragment, poškodený vodnou eróziou

Objekt VI/2

lokalizácia: vo vode, medzi brehom Dunaja a štrkovou plytčinou

súradnice: 48°07'20.1"N 17°08'34.8"E

stav: fragment, poškodený vodnou eróziou, zachovalo sa len dno objektu

Objekt VI/3

lokalizácia: na povrchu zeme pri chodníku v severnom cípe ostrova

súradnice: 48.114841, 17.134729

stav: poškodený pri premiestnení z dôvodu bagrovania štrku v 70. – 80. rokoch

Objekt VI/4

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.114821, 17.134688

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VI/5

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.114489, 17.134844

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VI/6

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.113166, 17.134046

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VI/7

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.111799, 17.133899

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave, mierne poškodená vrchná hrana

Objekt VI/8

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.111449, 17.133945

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VI/9

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.109462, 17.133850

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VI/10

lokalizácia: vyvalený z pôvodného miesta pri bagrovaní štrku, obrátený hore dnom pri chodníku

súradnice: 48.109326, 17.134352

stav: chýba vrchná polovica, pografitovaný

Objekt VI/11

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.109228, 17.133919

stav: diera po *Kugelstande*, v súčasnosti s líščou norou, objekt premiestnený v roku 2016 k B-S 4 „Lány“

Objekt VI/12

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.107600, 17.133871

stav: diera po *Kugelstande*, objekt premiestnený v roku 2016 ku B-S 4 „Lány“

Objekt VI/13

lokalizácia: na pôvodnom mieste v brehu rieky, cca 10 m južne od dvoch navigačných tabúlí
pre lodnú dopravu

súradnice: 48.105892, 17.135626

stav: fragment rozbitého objektu, čiastočne v zemi, trčí len časť objektu

Objekt VI/14

lokalizácia: na pôvodnom mieste

súradnice: 48.103123, 17.134547

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VI/15

lokalizácia: západne od chodníka k B-S 15

súradnice: 48.102787, 17.135642

stav: premiestnený z pôvodného miesta pri bagrovaní štrku, vyrastá z neho strom

VII. Univerzálny objekt *Einmann Ringstand*

Tieto univerzálne prefabrikované palebné objekty (v doslovnom preklade „kruhové postavenie /postavenie s kruhovým, teda 360° výstrelom/ pre jednotlivého strelca“) boli budované ako lacnejšia a rýchlejšie budovateľná verzia univerzálneho palebného objektu *Ringstand 58*, prípadne jeho drevozemnej varianty *M.G.-Ringstand aus Rundholz*. Ide o objekt valcovitého tvaru s výškou 1,5 až 1,6 m, s vnútorným priemerom 1 m a stenami hrúbky 10 cm, ktorý bol rovnako ako *Kugelstand* zapustený do zeme až po vrchnú hranu. Betón bol zosilnený riedkou armatúrou z oceľového drôtu hrúbky 2 až 3 mm. Napojenie na spojovací alebo približovací zákop umožňoval obdĺžnikový vstupný otvor v spodnej polovici. Zákop sa dal využiť na nepozorované zaujatie postavenia, ako aj na ústup z neho v prípade potreby. Typologicky sa teda objekt dá definovať ako univerzálny prefabrikovaný palebný objekt pre strelcov z ručných zbraní. V rámci *Festung Pressburg*, resp. v rámci obrannej línie *Vorderhangstellung* v Malých Karpatoch sa vyskytujú rôzne stavebné verzie tohto objektu. Niektoré z nich majú pevné betónové dno hrúbky 10 cm, ďalšie dno nemajú. Unikátmi sú objekt budovaný z dvoch samostatných častí (MČ Nové Mesto, lokalita Krásna Hôrka, k. ú. Vinohrady, nad Kramerovým lomom) alebo objekt budovaný na mieste bez použitia prefabrikácie (Trstín). Z taktického hľadiska sa objekty pravdepodobne budovali vo dvojiciach, resp. skupinách, rovnako ako objekty *Ringstand 58*. To umožňovalo ich vzájomnú palebnú podporu. Boli budované na miestach s dobrým výstrelom a dopĺňali tak línie zákopov, resp. objektov *Kugelstand*. To je aj príklad zachovanej línie v Petržalke, MČ Ovsie – lokalite Starohájsky ostrov. K dnešnému dňu (október 2023) tu boli objavené tri objekty tohto typu, pričom jeden z nich sa unikátne zachoval na pôvodnom mieste. Okrem tejto lokality sa v rámci Bratislavy ďalšie 4 objekty tohto typu nachádzajú v lokalitách Kramáre (2 kusy), Koliba, Kačín a tiež máme zdokumentované pôvodné umiestnenie niekoľkých objektov v lokalite Kuchajda a jedného objektu na nábreží Dunaja v Petržalke oproti Sadu Janka Kráľa, východne od dnešného Mosta SNP. Tieto objekty sa však bohužiaľ nedochovali. Taktiež nemáme zatiaľ k dispozícii informácie o bojovom využití konkrétnych objektov, ktoré by mohol priniesť systematický archeologický výskum.

Objekt VII/1

lokalizácia: na pôvodnom mieste, vo vrchole terénnej vlny

súradnice: 48.102145, 17.134840

stav: pekne zachovalý v pôvodnom stave

Objekt VII/2

lokalizácia: cca 20 m južne od objektu VII/1 pod spadnutým stromom

súradnice: 48.101942, 17.134953

stav: vyvrátený na bok, poškodená spodná časť objektu

Objekt VII/3

lokalizácia: na brehu pri ústí ramena Zuzana do Dunaja

súradnice: 48.097978, 17.138420

stav: vyvrátený na bok, poškodený betón v okolí vchodu

**Výpis z rokovania Komisie pre kultúru, médiá a ochranu kultúrneho dedičstva
MsZ zo dňa 15.11.2023**

K bodu 7

Aktualizácia Celomestského zoznamu pamätihodností Bratislavy

Komisia pre kultúru, médiá a ochranu kultúrneho dedičstva MsZ po prerokovaní prijala nasledovné stanovisko:

Stanovisko:

Komisia pre kultúru, médiá a ochranu kultúrneho dedičstva MsZ odporúča mestskému zastupiteľstvu schváliť predloženú Aktualizácia Celomestského zoznamu pamätihodností Bratislavy.

Hlasovanie:

Prítomní: 6

Za: 6

Proti: 0

Zdržal sa: 0

Za správnosť opisu:

Mgr. Katarína Lukyová, v. r.
tajomníčka komisie

Ing. arch. Lucia Štasselová, v. r.
predsedníčka komisie